№ 128 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՅՈՒՆԻՍԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Բաժանորդութիւնը ընդունվում է ամեն վայրում.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՅՈՒՆԻՍԻ № 128

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ՅՈՒՆԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 6 ՐՈՒԲ.

[illegible]

Յայտարարութիւնների համար [illegible] ... ն՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и Kº, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 րուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետևեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՄՇԱԿԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Խնդրվում է այն բաժանորդներին, որոնք վճարել են տարեկան բաժանորդավճարի կէս մասը, ուղարկել նաև երկրորդ մասնավճար 5 րուբլին, որպէսզի բերթի առաքման գործում յուլիսի 1-ից ընդհատում տեղի չունենայ:

Տարեկան բաժանորդավճարը լրացնողները կը ստանան նաև խոստացված ՊՐԷՄԻԱՆԵՐԸ:

Ա Զ Դ

Պատշաճաւոր իշխանութիւնից հաստատված է

ՀԱՅՈՑ ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ԸՆԿ. ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նոր Ընկերութեան վարչութիւն ընտրելու համար, առաջիկայ կիրակի, յունիսի 16-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին Կովկ. Հայոց Բարեգործական Ընկեր. դահլիճում նշանակված է

ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ցանկացողները անդամագրվել նոր Ընկերութեան պէտք է վճարեն տարեկան 3 րուբլի: Անդամ գրվելու համար մինչև յունիսի 16-ը պէտք է դիմել գործավար Սարգիս Եսայեանին, «Մշակի» խմբագրատանը:

(հ. շ.) առ. 479. 3—2

Յունիսի 20-ից մինչեւ օգոստոսի 17-ը

Երեւանի նահ. ՄԵԾ-ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱ գիւղում

Բացվում են Երկրագործութեան Դեպարտամէնտի ձրի

ԱՄԱՐԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

ԿԱԹՆԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ և ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԾՈՒԹԵԱՆ վերաբերեալ:

Տեղեկութիւնների համար դիմել Թիֆլիսում Ալ. Քալանթարին, իսկ Մեծ-Ղարաքիլիսա գիւղում՝ դասընթացքների տնօրէն Ա. Զ. Թամամշեանին:

(շ.) առ. 489. 2—1

ԾՈՒԽՇԻ-ԵՒԼԱԽ ՊՕՍՏԱՅԻՆ ՏՐԱԿՏԸ

Կայարանի գրասենեակը յայտարարում է, որ հեռագիրներով և նամակներով ընդունվում են առաջօրէն պատուէրներ կառքերի համար Եւլախում:

ՓԱԿ ԿԱՌՔԵՐԸ—կարէթ՝ 24 ր., կոլեասկաները՝ 22 և 25 ր., օմնիբուսները՝ (դիլիժանս) 25—30 ր. և աւել: Առանձին տեղերի համար այդ կառքերում 4 և 5 ր.: ԲԱՑ ԼԱՆԴՕՆԵՐԸ—5 և 6 մարդու համար—արժէն 30—35 ր. և աւել: Հասցէն՝ Евлахъ, почтовая станція.

Կարգադրիչ՝ ԼԵՒՈՆ ՎԱՐԱԶԵԱՆ

օ.մ. առ. 468. 10—3

ՆԿԱՐԻՉ

Ա. ՖԷԹՎԱՃԵԱՆԻ

ԱՆԻԻ ԱԼԲՈՄԸ

գունաւոր

Լոյս տեսած Վիէննայի Գոտֆրիդ Քոնստ Ինդուստրի Կայսերական Ընկերութեան տպարանում:

ԾԱԽՎՈՒՄ Է Թիֆլիսում. մեծաքանակ—Մաթինեանցի խանութում (Մադաթեան կրզը). իսկ հատով—«Ոլանէ Նուար» խանութում և «Գուտենբերգ» գրավաճառանոցում:

Գինը—հատով՝ 1 ր. 20 կ., մեծաքանակ գնողներին զեղչ 20%.

(հ.կ.) առ. 423. 25—6

ԲԺԻՇԿ

ՄԱԿԱՐԵԱՆՑԸ

Մայիսի 15-ից վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը

ՊԵՍՏԻԳՕՐՍԿՈՒՄ

Մասնագիտաբար—միզասեռական, վեներական, սիֆիլիս և կաշուի հիւանդութիւններ:

Հասցէն՝ Верхній бульваръ, д. Зипаловой.

(օ.մ.) առ. 401. 20—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Այսօր, հինգշաբթի, յունիսի 13-ին

Ընտանեկան երեկոյթ

Նոր ծրագրով կը կայանայ

Երկրորդ համերգը

Աւելեան մեծ օրկէստրի, որ կազմակերպել է յայտնի սիրող-թառիստ

ԲԱԼԱ ՄԵԼԻՔԵԱՆԸ

Մասնակցութեամբ ճիանուրի վրա նուագող Սէվիի և երգիչ Սէիդի:

Տոմսակները 75 կ.-ից մինչև 30 կոպէկ:

Սկիզբը երեկոյեան ժամը 9-ին:

Հիւրերը՝ համաձայն ընդհանուր հիմունքների՝ վճարում են—տղամարդիկ 50-ական կոպ., իսկ կանայք և ուսանողները 25-ական կոպէկ:

առ. 493 1—1

ԲԺԻՇԿ

ԾՈՒԽՇԱՆԻԿ ՆԱԲԱԹԵԱՆ

Ընդունում է հիւանդներ կանանց և մանկաբարձութեան վերաբերեալ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, երեկ. ժամը 5—6-ը:

Հասցէն՝ Բոլիշէվսկայա № 1.

առ. (ե.հ.կ.) 4. 100—65

По умѣреннымъ цѣнамъ
Новѣйшихъ изящныхъ рисунковъ.
ПОЛНОМѢРНЫЕ

ОБОИ

ФАБР. СКЛАДЪ
МАНГИКІАНА
ПУШКИНСКАЯ № 7.

(հ. կ.) 357. 50—12

ԿՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բոլիշէվսկայա 13, տելեֆոն 4—21.

Ընդունելութիւն թէ կանացի և թէ ներքին, նոյնպէս և վիրաբուժութեան կարիք ունեցող մնայուն стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից), վաղօրօք գրվելու պայմանով:

Ընդունելութիւն կանացի, ներքին և մանկական խանդութիւն ունեցող երթեւեկ հիւանդների, ամեն օր՝ ցեր. ժամը 11-ից մինչև 12-ը:

[illegible] վիրաբուժ. կարիք ունեցող հիւանդների, վաղօրօք գրվելու պայմանով, երկուշաբթի և հինգշաբթի օրերը ցեր. ժամը 1—2-ը:

Հիւանդանոցի բժիշկները

Ա. Ա. Ցարութինեան, Ն. Ն. Վեսելովզորով, Վ. Ա. Զակրժեվսկի, Ի. Գ. Կալամկարեան, Ա. Ա. Նովիցկիյ, Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան, Ն. Զ. Ումիկեան, Ա. Ր. Փիշէր, Ս. Գ. Տահպարոնեանց: Կոնսուլտանտ՝ պրոֆեսսոր Մ. Ս. Սուբբոտին:

(հ.կ.) առ. 379. 160—62

Բժ. Ա. ԾԻԽԵԱՆ

ՄԵԿՆԵՑ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

եւ իր ընդունելութիւնները դադարեցրեց մինչեւ սեպտեմբերի 1-ը:

Իսկ սեպտեմբերի 1-ից հիւանդներին կընդունէ իր նոր բնակարանում, Գանովսկայա փող. № 23.

(շ.) առ. 492. 2—1

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Գ. Յ. ԳԱՐԱԿԻՒԼԵԱՆ

(Նախկին օգնական համալսարանի)

Վերադառնալով արտասահմանից վերսկսել է հիւանդների ընդունելութիւնը

Ամեն օր՝ առաւօտեան ժ. 9—1½-ը և երեկ. ժ. 4—7-ը

Վելեամինովսկայա փողոց № 4, բն. 3.

առ. (օ.մ.) 129. 50—46

ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐԻ ԱՆԿՈՒՄԸ

— Հայերը անջատական չեն, հայերը միայն ընդարձակ բարենորոգումներ են պահանջում:

Այսպէս են խօսում պետական մարդիկ հայերի մասին թէ եւրօպական քաղաքագիտական ասպարէզներում և թէ նոյնիսկ Թիւրքիայի արքունիքում:

— Հայերի պահանջները քաղաքացիական արդար պահանջներ են և կուլտուրական կեանքի տարրական յայտնութիւններ են,—հաստատում են նրանք:

Իսկ մի՞թէ երբեւ խլեւուրիշ կերպ է եղել:

Մի՞թէ հայ ժողովուրդը ուրիշ յայտնութիւններ արել է որեւէ մի պետութեան: Մի՞թէ նա անջատական ծրագիրներով հանդէս է եկել առաջադրութիւններ անելու և զէնք շարժելու:

Այդ չէ եղել:

Բայց դաւադրական առասպելները գաղտնի թելադրանքներով ներկայացրել են հայ մասսան՝ համակված անջատական ցնորքներով և պատրաստված քաղաքական բաժանման կռւի համար:

Մի՞թէ այն, ինչ որ այսօր իբրև բարեկարգութեան ծրագիր՝ Եւրօպան ուզում է տալ Թիւրքահայերին, նոյնը չէ, ինչ որ խնդրում կամ պահանջում էր հայ պատուիրակութիւնը Վարժապետեանի յանձնարարութեամբ և Խրիմեանի նախագահութեամբ Բերլինում, կամ ամփոփվել էր հանգուցեալ Նուպար փաշայի (ներկայ Պօղոս փաշայի հօր) ծրագրում և կամ կազմել էր մայիսեան րէֆօրմների էութիւնը:

Մամուլի մէջ ընդգծվեց, թէ Պետա[illegible] ղաքագիտական ազդեցիկ շրջաններում նպաստաւոր տպաւորութիւն են թողնում հայերի պահանջների չափաւոր բնաւորութիւնը և օրինականութեան սահմանների ըմբռնումը:

Շուարված և ընդարմացած թիւրք պետական գործողները մէկը միւսից առաջ են ընկնում հաւաստիացնելու, թէ իրանք գոհ են հայ ազգի օրինական վարմունքներից, թէ նրանք տրամադիր են բաւարարել հայերի պահանջները, իբրև արդար և առողջ քաղաքացիական պահանջներ, սակայն մի պայմանով, որ նրանց չը շտապեցնեն և ժամանակ տան սեփական միջոցներով իրագործելու ամեն բան:

Թիւրքահայերի պահանջների արդարութիւնը անբացասելի և անմերժելի է. ահա հանրային կարծիքը և հայերը պէտք է ստանան բաւարարութիւն իրանց չափաւոր ու տարրական պահանջներին:

Մի ժամանակ հայերի ամենաթոյլ ակնարկները բարենորոգութիւնների մասին նկատվում էին իբրև ըմբոստ անջատական յաւակնութիւններ, իսկ այսօր նրանք մկտրվում են չափաւոր և տարրական անուններով:

Դաւադրական առասպելները սկսում են կորցնել իրանց գոյութեան պատուանդանները:

Մաքրվում է մշուշապատ մթնոլորտը, որը այնքան տանջանքներ պատճառեց հային թէ ֆիզիքապէս ջարդելով և աւերելով թիւրքահային մայր երկրի վրա և թէ բարոյապէս ընկճելով ու տանջելով հնարած յերիւրանքներով և բանսարկու մեղադրանքներով:

Բայց գոնէ այժմ, երբ առասպելների բարոյական սնանկութիւնը պարզվել է և տառապող ժողովրդի կենսախնդիր աղաղակը յարգանքի է արժանացել, այո, այժմ, բոլոր ողբերգութիւններից յետոյ, հարթվա՞ծ է լինելու արդեօք բարենորոգութիւնների իրականացման ճանապարհը առանց նոր զոհերի և առանց ճակատագրական թիւրիմացութիւնների:

Ա. Քալանթար

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

(Հեռագրով)

Կարաուրգան, 12 յունիսի

Կարճկանի գաւառի Ուրանց հայ գիւղում մի քիւրդի սպանութեան պատճառով՝ քիւրդերի հազարաւոր ամբոխը յարձակում գործեց յիշեալ գիւղի վրա:

Հայերը պաշտպանվում են:

Բիթլիսից ուղարկված է զօրք:

Կ. Պօլսի հայոց պատրիարքը նոր տեղեկութիւններ է ստացել քիւրդերի նորանոր գազանութիւնների մասին և նորից առաջադրութիւն արել մեծ վէզիրին:

Գերմանական պատգամաւորը նախքան Հայաստան մեկնելը երկար խօսակցութիւն ունեցաւ Կ. Պօլսում Արշարունի պատրիարքի հետ:

Ֆրանսիական մինիստրների խորհուրդը մշակել է Թիւրքահայաստանի բարենորոգումների նախագիծը: Նախագծված է հայկական շրջանների գլուխ նշանակել առանձին կոմիսար: Նախագիծը քննվում է մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչների ձեռքով:

ԽԱԲԱՐԻԿՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻՑ

Էրզրում, 7 յունիսի

◆ Էրզրումի նահանգը բաղդատմամբ Վանի, Մուշի, Բիթլիսի և ներքին այլ նահանգների հետ՝ միշտ եղել է աւելի խաղաղ ու ապահով թէ միապետութեան և թէ սերահուչակ «սահմանադրական» շրջանում: Պատճառը պարզ է:

Որպէս սահմանակից հիւսիսի ճակատագրական թշնամու՝ Ռուսաստանի, կառավարութիւնը աշխատել է ամեն գնով զսպել անհանգիստ տարրերին, որպէսզի օտար միջամտութիւնների առիթ չընծայի:

Անցեալ տարի թիւրք կուսակցական պայքարը անպայման կը փոխվէր զինված ընդհարման, եթէ կառավարութիւնը երկու կողմի ուշադրութիւնն էլ չը հրաւիրէր ակնարկված վտանգի վրա:

Բայց այս տարի ջուրը պղտորվում է Էրզրումի խաղաղ ենթադրված նահանգում եւս: Ու կառավարութիւնը չի կարող ազդեցութիւն ցոյց տալ:

Ահա Քղիի գաւառը ողողված նորաբոյս քիւրդ աւազախմբերով: Զինված քիւրդերը յարձակվել են Ողնակ գիւղացիների վրա ու թալանել նրանց:

Տեղի են ունեցել նաև սպանութիւններ, վիրաւորումներ ու այլ թալաններ:

Ահա Ռուսաստանի սահմանակից Բասէն գաւառը՝ նոյնպէս ոտնակոխ եկւոր քիւրդ թալանողների ու տեղացի թիւրք մարդասպանների:

Հերթև գիւղի վրա Կեօկ-սուից եկած քիւրդական մի հորդա գործեց զինված յարձակում: Թալանված է 1 հայ:

Կաւուրջ (Բասէն) գիւղը ենթարկվեց մի բազմաթիւ հրոսակախմբի յարձակման. հայ գիւղացիները ցոյց տուին զինված աջող [illegible]ութիւն. երկուստեք տեղի ունեցաւ բուռն հրացանաձգութիւն: Ոստիկանութիւնը չը կարողացաւ հետապնդել աւազակներին:

Էրզրումի մօտ, Բասէնի դաշտում, գլխաւոր ճանապարհի վրա թաքնված քիւրդ աւազակները բռնեցին անցնող պետական պաշտօնեաներին ու նրանց կանանցը: Կանանց բռնաբարելուց յետոյ բոլորին էլ թալանեցին ու յաղթական հեռացան: Կառավարութիւնը կատարեց թոյլ հետապնդում, բայց առաջ գնալուց վախեցաւ:

Կիւմիշխանէի մօտ Տրապիզոնից ուղարկված ապրանքի հակերը այրվել են ճանապարհի վրա, մօտ 45,000 րուբլի արժողութեամբ: Քննութիւնից պարզվել է, որ ապրանքների արանքում զետեղված են եղել պատերազմական զէնքեր:

◆ Էրզրումի ամբողջ շուկան լցված է ներքին գաւառներից եկած քիւրդերով ու չէրքէզներով, որոնք տարօրինակ փութկոտութեամբ զէնքեր են գնում բարձր գներով: Զէնքի առեւտուրը չափազանց կենդանացել է: Այժմ ոչ մի ապրանք այնքան պատւով չի ծախվում, որքան հրացանը: Գները կրկնապատկվել են: Թիւրք ու լազ զինավաճառները մեծ աշխոյժի մէջ են: Կառավարութիւնը կամաւոր կոյր է:

◆ Մի շաբաթ առաջ շուկայում թիւրքերի և քիւրդերի միջև տեղի ունեցած կռւին մասնակցեցին հարիւրաւոր քիւրդեր: Թիւրքերը պարտվեցին, տալով բազմաթիւ վիրաւորներ: Երբ ոստիկանութիւնը վրա հասաւ և ուզեց ձերբակալել քիւրդերին, նրանք բարձրաձայն յայտարարեցին, որ իրանց հետ անարդար կերպով վարվելու դէպքում, իրանք պիտի դիմեն ռուս կոնսուլի միջամտութեան (!?): Բացատրութիւնները, կարծում եմ, աւելորդ են:

Համանցի ցեղից քիւրդերի հետ խօսեցի. նրանք պատմեցին, որ իրանց բէկերը կանչել են հայերի գլխաւորներին և յայտնել, որ պիտի սկսեն քիւրդական ապստամբութիւն կառավարութեան դէմ. յայտնել են, որ իրանք հայերին վնասել չեն ուզում, ընդհակառակը՝ ապագայում նրանց հետ պիտի ապրեն կողք կողքի. նոյն իսկ յոյս ունեն, որ հայերը եւս պիտի օգնեն քիւրդերին, վռնդելու համար թիւրք կառավարութիւնը իրանց հողից:

◆ Վանի կուսակալ Թահսին բէյի վրա Հայոց Ձորում քիւրդերի գործած յարձակումը և կէս բատալիօն պետական զօրքի փախուստի լուրը մեծ յուզմունք առաջ բերեց Էրզրումում: Նահանգապետը պաշտօնական յայտարարութեամբ բոլորովին հերքեց այդ լուրը: Ամենքն էլ հաւատացած են, որ յարձակումը և զօրքի փախուստը ճշմարտութիւն է. այդ պատճառով նահանգապետի հերքումը ժողովրդի մէջ առաջ բերեց ծիծաղ ու հեգնանք:

Թիւրքերի պաշտօնական շրջանները շատ փոքրացնում են Կ. Պօլսի անկարգութիւնների լուրերը, նոյն իսկ այդ լուրերի հեղինակ համարում են ռուսաց հիւպատոսարանը: Նահանգապետը պաշտօնական յայտարարութիւն բաց թողեց, որով յորդորում է ժողովրդին հաւատ չընծայել հայրենիքին թշնամի և չարամիտ մարդկանց հնարած սուտ լուրերին:

Երջանի՜կ կառավարութիւն:

«Լուսամի՜տ» երիտասարդ թիւրքեր...

◆ Վանի Բօղազ-Քէսան գիւղի 500 գլուխ նախիրը ենթարկվել է թալանի: Կան սպանվածներ:

◆ Ալջավազում գտնված են սպանված 2 հայեր։ Նրանցից մէկը ջահել կին է և կրում է բռնաբարման հետքեր։ Նոյն շրջանի Սիպան գիւղում սպանված է էլի 1 մարդ։

◆ Վարդոյի շրջանում քիւրդերը բռնաբարել են դաշտում մի հայ հարսի։

◆ Հիզանի շրջանում՝ Դահ գիւղից սպանված են 3 հոգի Սէյիդ Ալիի ղօշունների ձեռքով։

◆ Բիթլիսի վիլայէթում Կինձի գիւղում քիւրդերը սպանեցին Գորգէս քահանային։ Գիւղը ենթարկվեց թալանի. տարան 50 ոչխար և այլ իրեղէններ։ Քիւրդերը յաղթական հեռանալիս, յարձակվեցին նոյն շրջանում Մզակ հայ գիւղի վրա։ Ժանդարմները վախեցին դիմադրել. քիւրդերը խլեցին նրանց զէնքերը և ապա 3 ոսկի փրկանք ստանալով յետ վերադարձրին։

Կինձի գիւղացիք դիմեցին Բիթլիսի ռուսական հիւպատոսարանին, որտեղ բաստ նստեցին մօտ 2 շաբաթ։

Բիթլիսի Ջօզօղ գիւղի մօտ սպանված է կառավարութեան պաշտօնեաներից մէկը։ Ոճրագործները քիւրդեր են, դրդված նոյն շրջանի շէյխից։ Կառավարութիւնը չը կարողացաւ բռնել նրանց։

Նոյն վիլայէթի մէջ բուխեցի քիւրդեր սպանեցին Ղուկաս անունով մի հայ երիտասարդի. երեսի ու գլխի կաշին քերթել են ու տարել բէկին որպէս ընծայ։

Բիթլիսի Բօր գիւղում սպանվեց մի հայ. գիւղացիք բողոքեցին կառավարութեան, պահանջեցին ձերբակալել ոճրագործին, բայց ի զուր։ Յուսահատված հայերը դիմեցին ռուսական հիւպատոսարանին…։

Քուրմ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅՈՒՄ

Միր. Պապաջանեանի ճառը

Հայ պատգամաւոր Մ. Պապաջանեան խօսեց բացառապէս հայոց հարցի մասին։

«Հայոց հարցով,—ասաց նա,—զբաղվում են ոչ միայն Պարիզում և Լոնդոնում, այլ և Բեռլինում։ Բեռլինը կարծէք թէ մոռացել է, որ դեռ փոքր ինչ առաջ նա չէր գտնում ոչ մի բարի խօսք այն ժողովրդի հասցէին, որով այժմ նա այդպէս ջերմեռանդութեամբ զբաղվում է։ Եւ միևնոյն ժամանակ այդ հարցով Ռուսաստանում համեմատաբար քիչ են զբաղվում։ Մինչև XIX դարի սկիզբն «հայկական հարց» անունով հասկացվում էր շահերի այն բոլոր մասսան, որ վերաբերում էր հայ ժողովրդին։ Դեռ Մեծն Պետրոսը մտաւ յարաբերութեան մէջ հայ ժողովրդի ներկայացուցիչների հետ, Ղարաբաղի մելիքների հետ։ XIX դարի սկզբին Մեծն Պետրոսի սկսած գործը չը շարունակվեց նրա յաջորդների ձեռքով, բայց երբ Աղեքսանդր I և Նիկոլայ I գահ բարձրացան, այդ խնդրին նորից էական կարեւորութիւն ընծայվեց և Ռուսաստանի շարժումը դէպի հարաւ աւելի ուժեղ դարձաւ։ XIX դարի սկզբին Ռուսաստանի իշխանութեան ներքոյ ընկան Երևանի, Նախիջևանի և Ղարաբաղի խանութիւնները։ Այդ ժամանակից հայկական հարցի մի մասը լուծվեց, որովհետև այլևս չը ծագէ։ Եւ գոհացման ըզգացմունքով ես կարող եմ ասել, որ Ռուսաստանի սահմաններում հայկական հարց չը կայ։ Այն ժամանակից, երբ հայերը մըտան Ռուսաստանի հովանաւորութեան ներքոյ, նրանք այստեղ այլ բան չը խնդրեցին, բացի իրանց կրօնի ազատութեան, իրանց լեզուի և ազգային կուլտուրայի ազատութիւնը պահպանելուց։ Բայց, դժբաղդաբար, կար մի շրջան, երբ յարաբերութիւնները կառավարութեան և հայերի միջև այն աստիճան աննորմալ էին, որ հայերին անկանոն կերպով վերագրվում էր անջատողական հոսանք և յեղափոխական շարժումներ։ Ես ողջունում եմ այդ տեսակէտից կոմս Բոբրինսկիի յայտարարութիւնը, որ մեր առաջ հաւաստիացրեց, որ այժմ ոչ միայն անջատողական, այլ և յեղափոխական շարժումներ չը կայ այն մաքով, որով այդ հասկացվում էր արդարադատութեան մինիստրի կողմից, որը այս ամբիոնից խօսեց «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան ցանկութեան մասին՝ անջատել Հայաստանը Ռուսաստանից։ Երբ Դումայի աջ հատուածը ողջունեց կոմս Բոբրինսկիի այդ յայտարարութիւնը, այլևս չը կան այն տարրերը, որոնք կասկածէին այն մասին, որի համար նա խօսեց։ Ես պէտք է միանամ կոմս Բոբրինսկիի յայտարարութեան և այն մասին, որ այն առասպելը, որի հետևանքները թափվեցին հայերի վրա, ցրվեց առաջինը կոմս Վորոնցով-Դաշկովի ձեռքով։ Դա առաջին պատճառն է, թէ ինչու նա նուաճել է հայերի առանձին վստահութիւնը։ Հայերը չեն որոնում անջատում Ռուսաստանից (Ձայներ աջից «բրավօ»)։ Մենք չենք որոնում արտօնութիւններ, բայց մենք կամենում ենք, որ միանգամ ընդ միշտ ապաւորվի և ամրանայ այն միտքը, թէ չը կան սեպարատիստ ձգտումներ, թէ հայերը կամենում են ապրել ընդհանուր քաղաքացիական կեանքով Ռուսաստանի հետ, և երբ այդ պէտք կը լինի Ռուսաստանի շահերին, դնել իրանց կեանքը նրա համար (ծափահարութիւններ աջից և ձայներ «բրավօ» բոլոր նստարաններից)։ Այն օրից, որ Ռուսաստանը հաստատվեց Կովկասի սահմաններում, և դեռ դրանից առաջ, հայերը բնականաբար ձըգտում են դէպի Ռուսաստանը, և այդ ձըգտումը կատարելապէս բնական է։ Այն սարսափից յետոյ, որ կրեցին հայերը Պարսկաստանում, նրանք, ի հարկէ, փրկութիւն էին որոնում Ռուսաստանի սահմաններում, այն Ռուսաստանի, որ իրանց դաւանակից էր և որը դաւանում էր հաւատի միևնոյն դոգմաները, որը դաւանում են հայերը։ Բայց հայերի դէպի Ռուսաստանը ձգտողութեան հետ միասին արտայայտվում է և թիւրքաց կառավարութեան թշնամական վերաբերմունքը դէպի հայերը։ Դեռ 1828—29 թ., երբ առաջին անգամ նուաճվեցին Երևանի և Նախիջևանի խանութիւնները, թիւրքաց կառավարութիւնը սկսեց նկատել հայերին իբրև վնասակար տարր»։

Դիմելով 1877—78 թ. թ. պատերազմին, Պապաջանեանը ասում է, որ Բեռլինի դաշնագրի 61-դ յօդուածով հայկական հարցը խլվում է Ռուսաստանի ձեռքից ու յանձընվում է մեծ պետութիւններին, այսինքն մտնում է վէճ ու տարաձայնութիւնների շրջանը, այն շրջանը, որ յարուցանում է սոսկ անկարգութիւն ու անկարող եղաւ խոստանալ ոչ մի դրական հետևանք (բացականչութիւններ աջից «բրաւօ», «բոլորովին ճիշդ է»)։ Այդօրինակ դրութեան հետևանքը շատով երևաց։ Աբդիւլ-Համիդի կառավարութիւնը ամեն միջոց ձեռք առաւ, որպէսզի վտանգաւոր հայ տարրի ֆիզիքական ոչնչացումով՝ հերթից բառնայ և հայկական հարցը։ Նրա ձեռք առած միջոցները համարեա վախճանակէտին հասցրին այդ հարցը, պակասեցնելով ազգաբնակութիւնը մեծ թւով։ Անճիշդ վիճակագրական թւերով Թիւրքիային աջողվեց վիլայէթների դրութիւնը փոփոխել։ Հայաստանում վերջնականապէս կարգ ու կանոն մտցնելու համար խրագործվում է Բեռլինի դաշնագրի այն կէտը, որի համաձայն Թիւրքիան պարտաւորվում էր պաշտպանել հայերին թիւրքերից և չերքէզներից։ Թիւրքիան վայրենի քիւրդերից կազմում է այսպէս կոչված «համիդիէ» գնդեր ռուսական սահմանին մօտիկ, որոնց կառավարութիւնը տալիս է զէնք ու ռազմամթերք և որոնք յետոյ կատարում են իրանց պարտականութիւնները ձրիաբար։ Այդպիսով լուծված է հայերին՝ քիւրդերի և չերքէզների դէմ պաշտպանելու հարցը։ Գուցէ և հայերը կարիք էլ չունենային այդ երկու տարրերի հրաշխիքներին, եթէ արհեստականապէս քիւրդերին և թիւրքերին բաց չը թողնէին հայերի վրա։

«Հայ տարրը պակասեցնելու համար Բոլգարիայից բերվում են գաղթականներ, (մուհաջիրներ)։ Այդ միջոցը յիրաւի պակասեցնում է տեղական հայ տարրը, բայց և այդ էլ քիչ երևաց. հարկաւոր էր ստեղծել այնպիսի դժոխք, որի մէջ անկարելի լինի գոյութիւն ունենալ։ Դրա համար տեղական հայ տարրը զրկվում է օրէնքից դուրս։ Տնտեսական սիստեմը այն աստիճան քայքայիչ է, որ նա նպաստում է ուժեղ գաղթականութեան։ Հայ տարրը վերջնականապէս ոչնչացնելու համար կազմակերպվում են սպանդանոցներ։ Ես իմ պարտականութիւնն եմ համարում առարկել այս ամբիոնից բոլոր այն յայտարարութիւնների դէմ, թէ իբր այն ամենը, ինչ որ կատարվում է Թիւրքահայաստանում, պէտք է բացատրել ազգութիւնների փոխթշնամական վերաբերմունքով, ցեղական, ազգային ու կրօնական թշնամութեամբ։ Չարիքը կայանում է ոչ թէ նրանում, որ մի հողի վրա ապրում են տարբեր ազգութիւնների և դաւանութիւնների մարդիկ, այլ նրանում, որ թիւրքաց կառավարութիւնը յատուկ քաղաքականութիւն է վարում։ Միակ պատասխանատուն այդ գործում հայերը համարում են թիւրքաց կառավարութիւնը, սկզբում Աբդիւլ-Համիդի րէժիմը, յետոյ վերջին րէժիմը, որ չապացուցեց, թէ ինքն անկեղծօրէն է վերաբերում դէպի այդ հարցը և թէ նա միջոցներ է ձեռք առնում խժդժութիւններին վերջ դնելու համար։ Այս տեսակէտի ճշդութիւնը որոշելու համար բաւական է բերել այն փայլուն շրջանը, երբ Թիւրքիայում 1908 թ. սահմանադրութիւն հռչակելուց յետոյ հանդըստութիւն տիրեց և ամենքը, ոչ միայն Թիւրքիաբնակ ազգութիւնները, այլ և անգամ եւրօպական պետութիւնները այդ սահմանադրութեանը լիակատար վստահութեամբ վերաբերվեցին։ Տեղական բնակիչները այն ժամանակ հասկացան, որ այլ ևս չի կարելի ձեռք տալ այն տարրին, որ համարվում էր թիւրքական պետութեան թըշնամի տարր, և սկսեցին ապրել նրա հետ հանդիստ ու խաղաղութեամբ։ Սակայն երբ տեղերում ըմբռնեցին աստիճանաբար, որ սահմանադրութիւն Թիւրքիայում չը կայ, այդ րոպէից վերականգնվեց հին րէժիմը։ Գուցէ ասեն, որ սպանութիւններ, կողոպուտներ ու բռնութիւններ լինում են և կուլտուրական երկիրներում։ Այդ առարկութիւնը կարող էր ճիշդ լինել, եթէ բռնութիւններն ու սպանութիւնները Հայաստանում չը կրէին սպեցիֆիկ բնաւորութիւն։ Ամենակարեւորն այն է, որ մարդասպանները [illegible] պատիժ և ազատ շրջում էին երկրում։

«Հայաստանում հայ տարրը ոչնչացնելու քաղաքականութեան պսակ հանդիսանում է հողային հարցը։

«Չը մտորելով անջատման մասին,—վերջացնում է Պապաջանեանը,—Թիւրքիայի սահմաններում ապրող հայերը ձգտում են միմիայն կարգ ու կանոնի, որպիսին ապահովէ իրանց կրօնը, կեանքի, պատւի ու գոյքի անձեռնմխելիութիւնը և հնարաւորութիւն տայ զարգացնել իրանց ազգային կուլտուրան։ Հայաստանի գլուխ պէտք է նշանակվի եւրօպացի գեներալ-նահանգապետ։ Բայց ամենից գլխաւորը – որպէսզի բարենորոգումների գործադրութիւնը յանձն առնէ Ռուսաստանը։ Ներկայ րոպէին դէպի Ռուսաստանն են ուղղված հայերի հայեացքները, և միայն նրա միջամտութեամբ Թիւրքահայաստանում բարենորոգումների գործադրութեան գործը կարելի է դնել լուրջ հողի վրա։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

11 յունիսի

Բելգրադ.—Լուրերի համաձայն իշխանութեան գլուխ կը մնայ Պաշիչի կաբինետը մասնակի փոփոխութիւնից յետոյ։

Զինուորական մինիստրի յարմար թեկնածու չըգտնվելու պատճառով ճըգնաժամը շարունակվում է։ Յունիսի 13-ին կը գումարվի սկուպշչինան։

Հրատարակվեց սերբիական կառավարութեան առաջին նօտայի հետևեալ ձեւակերպութիւնը. «Նուաճված երկիրների բաժանումը տեղի պէտք է ունենայ բոլոր դաշնակիցների փոխադարձ համաձայնութեամբ։ Սերբիան իրաւունք ունի վարձհատուցումն պահանջել նախ այն պատճառով, որ Բոլգարիան չը կատարեց նախապէս պայմանագրով յանձն առած իր պարտաւորութիւնները, երկրորդ՝ Բոլգարիայի օգտին տուած զոհերի համար, որոնց վերաբերութեամբ պայմանագիրը Սերբիային չէր պարտաւորեցնում, երրորդ՝ այն հողաբաժնի փոխարէն, որ Բոլգարիան ստանում է Արևելքում, չորրորդ՝ Արևմուտքում կորցրած երկրի և Ադրիատիկ ծովափի փոխարէն։ Զինուորական պայմանագրով գլխաւոր պատերազմաբեմը որոշվել էր Վարդարը, մինչդեռ վերջին րոպէին բոլգարական շտաբը յայտնեց, որ գլխաւոր պատերազմաբեմ համարում է Մարիցան, և որ Բոլգարիան անկարող է Վարդար ուղարկել խոստացված երեք զօրաբանակը։ Այդ րոպէին Սերբիան հարկադրված էր գիջելու բոլգարներին, չէր կարող մտորել, զրկված բոլգարական օգնութիւնից, ստիպված էր կայացնել զօրահաւաք պայմանագրով նախատեսվածից անհամեմատ աւելի մեծ թւով։ Բացի դրանից Սերբիան էական ծառայութիւններ մատուցեց Բոլգարիային Մարիցայի հովտում. Կոմանովոյի կռւից յետոյ Սերբիան երկու զօրաբանակ յղեց Ադրիանուպօլիս, ապա զինադադարից յետոյ ուղարկեց բոլոր պաշարող թնդանօթները։ Այդ արեց Սերբիան բոլգարական կառավարութեան խնդիրքով, որի համար նա իրաւատէր է կոմպենսացիա ստանալու։ Սերբիան կարող էր պահանջներ դնել զոհաբերութեան րոպէին իսկ, սակայն այդ չարեց քաղաքավարութեան ու լօյալութեան զգացմունքներից դրդված։

«Երկրորդ կռւաշրջանում, զինադադարից յետոյ, Սերբիան աւելի իրաւունք ստացաւ վարձատրութիւն պահանջելու։ Համաձայն պայմանագրի պատերազմի նպատակը կայանում է անվիճելի ու վիճելի երկիրները նուաճելու մէջ։ Երբ Թիւրքիան համաձայնեց զիջել այդ երկիրները, դաշնակիցները արդէն հասած էին իրանց նպատակին, բայց հաշտութիւն չը կնքվեց, որովհետև Բոլգարիան պահանջում էր զիջել իրան Թրակիան Ադրիանուպօլսի հետ. պատերազմը շարունակվեց, թէև Սերբիան դրանում շահ չունէր։ Այդ պատերազմը ստիպեց Սերբիային նորանոր զոհաբերութիւններ անել, ուստի և Սերբիան, ինչպէս ֆինանսական, այնպէս և տնտեսական տեսակէտից իրաւունք ունի պահանջել երկրորդ կռւաշրջանի զոհերին համապատասխան վարձհատուցումն։ Բայց և այնպէս Սերբիան այս անգամ էլ ձեռնպահ մնաց պահանջներ դնելուց, բաւականանալով փետրվարի 9-ին մի նամակ ուղարկելով այն մասին, թէ հարցը կը լուծվի պատերազմից յետոյ։ Սերբիայի զոհաբերութիւններից ամենածանրը՝ մեծ պետութիւնների այն վճիռն է, որ ստիպում է նրան հրաժարվել Ադրիատիկ ծովափից։ Զրկվելով դէպի ծովը ունենալիք ազատ ելքից, Սերբիան զոհ է բերում տնտեսական անկախութեան ամենագլխաւոր պայմանները։ Պաշտպանելով եւրօպական խաղաղութիւնը, փրկելով դաշնակիցների ռազմի գործողութիւնների հետևանքները, պահելով Բոլգարիայի համար ոչ միայն բովանդակ անվիճելի շրջանը, այլ և Թրակիան, նա իրաւունք ունի պահանջել, որպէսզի նուաճված երկիրները արդարացի կերպով բաժանելով տանելի վիճակ ապահովվի հարաւում, նաև տնտեսական զարգացման երաշխիք տրվի։ Նա չէ կարող թոյլ տալ, որպէսզի նրա աշխարհագրական դրութիւնը պատերազմից յետոյ դառնայ աւելի երբուն, քան առաջ էր»։

Սերբիական երկրորդ նօտան ճանաչում է «Բոլգարական զօրքերի սերբիական սահմանագլխում կենտրոնանալը վտանգաւոր է ներկայանում խաղաղ կերպով գործը աւարտելուն։ Այն հանգամանքը, որ բալկանեան չորս պրեմիէրներին չաջողվեց գումարվել, և բոլգար պահակախմբերի յաճախակի յարձակումները մեր առաջապահ զօրախմբերի վրա՝ առաջ բերին ծայրայեղ լարումն երկու երկիրների միջև։ Կամենալով պահպանել խաղաղ լուծման բոլոր միջոցները և յուսալով, թէ զօրքի կենտրոնացումը սերբիական սահմանագլխում անյապաղ կանգ կառնի, Սերբիան առաջարկում է երկու կողմերին անմիջապէս կարճել զօրքերի թիւը խաղաղական կազմից մի քառորդով»։

Երրորդ նօտայով սերբ կառավարութիւնը առարկում է բոլգարական նօտային։ Սերբիան ցաւակցութեամբ է ընդունում ի տեղեկութիւն Բոլգարիայի պատասխանը, որ մերժում է սերբիական առաջարկութիւնը՝ զօրքերի կազմը կրճատելուն վերաբերեալ։ Բոլգարիայի առաջարկած պայմանները ի վնաս Սերբիայի են։ Սերբիան պնդում է նախնական պայմանագրի վերաքննութեան վրա, որի դէմ բուռն կերպով հանդէս է գալիս Բոլգարիան, պահանջում է նաև շուտով գումարել պրեմիէրների համաժողովը Պետերբուրգում, իսկ այդ խորհրդակցութեան անաջողութեան դէպքում դիմել միջնորդ դատարանի նոր լայն հիմունքով բոլոր այն հարցերի նկատմամբ, որոնք չեն շօշափում Սերբիայի կենսական շահերը։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

11 յունիսի

Սօֆիա.—Բոլգարական գործակալութիւնը հաղորդում է. «Ծարբրօդում տեղի ունեցած տեսակցութեան ժամանակ Գէշովը առաջարկեց Պաշիչին հրատարակել դաշնակցութեան պայմանագիրը իր յաւելուածներով։ Եթէ հրատարակութիւնը տեղի չունեցաւ, դրանում Բոլգարիան յանցաւոր չէ»։

Ղեկավար շրջաններում հաւատում են, որ մօտակայ օրերում Սերբիան կը համաձայնէ Ռուսաստանի և Բոլգարիայի առաջարկած բոլոր պայմաններին։

Սալօնիկ.—Երէկ առաւօտ ժամանեց Կոնստանդին թագաւորը։

Ուսկիւբ.—Եկաւ զինուորական մինիստր-նախագահ Վուկօտիչը, որ դիմում է դէպի Բելգրադ։

ՎԵՐՋԻՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

11 յունիսի

Կ. Պոլիս.—Առաւօտեան ժամը 3-ին Բայազիդի հրապարակի վրա կախաղան բարձրացրին Մահմուդ-Շէվքէթ-փաշայի սպանութեան համար դատապարտված 12 հոգուն, որոնց թւում էին Աբդիւլ-Համիդի փեսայ Դամադ-Սալիհ-փաշան, 3 օֆիցէր, 1 ժանդարմ, 7 քաղաքացի անձինք։ 11 ուրիշ անձեր, որոնց թւում են Շէրիֆ-փաշան, պրինց Սաբբահէդդինը, ներքին գործերի նախկին մինիստր Րէշիդ-բէյը, ի բացակայութեան դատապարտված են մահվան պատժի։

Շերբուրգ.—Տեղս եկած Պուանկարէի պատւին Րուլ ամրոցից թնդանօթներ պարպելու ժամանակ պայթում առաջացաւ, որից սպանվեցին երկու, ծանր վիրաւորվեցին եօթ հոգի։ Թընդանօթաձիգների պետ պօրուչիկը վիրաւորվեց թեթև։

Առ. ժամը 7-ին Պուանկարէն արտաքին գործերի մինիստրի ուղեկցութեամբ դիմեց Լոնդոն։

Լոնդոն.—Պուանկարէի գալստեան առիթով փողոցները զարդարված են ֆրանսիական և անգլիական դրօշակներով, ողջոյնի մակագրութիւններով ֆրանսերէն ու անգլիերէն։ Առանձնապէս շքեղ է զարդարված Սիտին։

Երեկ. ժ. 3 ու 30 րոպէին Վիկտօրիա կայարանը ժամանեց Պուանկարէն, որին դիմաւորեց թագաւորը։ Կայարանից պրեզիդենտը թագաւորի հետ մեկնեց պալատ, ցնծագին ողջունվելով ահագին ամբոխից։

Բեռլին.—Արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ ոչինչ յայտնի չէ, թէ մեծ պետութիւններից մի քանիսը մըտադիր են Բալկաններում ծագած միջադէպը յանձնել հանուր Եւրօպայի միջնորդ դատարանի լուծման։

Մուկդէն.—Մանջուրական մամուլը կատեգորիապէս կողմնակից է պրեզիդենտի պաշտօնի համար Իւանշիկային։

Գօրիս.—1905 թ. Մինքենդ գիւղի թափառաշրջիկ թաթարների գործի առիթով, երբ մորթվեցին 250 հայ և քարուքանդ արվեցին տներն ու կրպակները, դատապարտվեցին տաժանակիր աշխատանքների վեց հոգի 12 տարով, եօթ հոգի՝ 8 տարով, տաս հոգի՝ 10 տարով, հինգ հոգի դատապարտվեցին բանտի 8 ամսով, մէկը՝ 4 ամսով, իսկ մէկը արդարացաւ։

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, 6 յունիսի

Ուսումնական տարին վերջացաւ. Թաւրիզում ուսումնարանները իրանց տնտեսական և ուսումնական հաշուետւութիւնը ներկայացրին հասարակութեան։

Մայիսի 31-ին երեկոյ խուռն բազմութեան ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ կենտրոնական ուսումնարանի տարեկան ակտը. սովորական հանդիսակատարութիւնից յետոյ ուսումնարանի տեսուչ Ց. Դաւթեան խօսեց դպրոցի ընդհանուր վիճակի մասին և տրտունջ ու բողոք յայտնեց այն հանգամանքի մասին, որ հայ հասարակութիւնն ընդհանրապէս և աշակերտների ծնողները մասնաւորապէս շատ անտարբեր են դէպի ուսումնարանն ու իրանց զաւակները։ Տեսուչ Դաւթեան արդարացի շեշտով ակնարկում էր, որ աշակերտ-աշակերտուհիների դաստիարակութեան և բարեկրթութեան գործում մեծագոյն դերն ընկնում է ընտանիքի վրա, այն ինչ ընտանիքը լուրջ ուշադրութեան առարկայ չէ արել այդ՝ դաստիարակելի անփութութեամբ։

Այս տարի 13 ընթացաւարտներ ունեցաւ կենտրոնականը, որոնցից 6 օրիորդ և 7 տղայ։ Ակտի ժամանակ առաջնորդ Մելիք-Թանգեանց յանձնեց վկայականները աւարտողներին։ Ընթացաւարտներից մի տղայ և մի օրիորդ չը ստացան վկայական։

Հանդէսը փակեց թեմական ազգ. ճառախօսութեամբ. Նա հասարակութեանը յորդորեց, որ ընդհանուր հաւաքական ուժերով մասնակցի կրթական գործի զարգացմանը նիւթապէս թէ բարոյապէս, առանց թոյլ տալու որ միմիայն հարուստները նուիրաբերեն առանց մասսայի եռանդուն աջակցութեան։

Ատրպատականի կենտր. ուսումնարանի գոյութիւնն անխուսափելի պահանջ է մեր երկրի համար, ի նկատի ունենալով մեր շուրջն անող օտարալեզու տարրերը, նրանց դպրոցները և տիրող այն տնտեսական ու կուլտուրական պայմանները, որոնց դէմ մրցելու միակ հաստատութիւնը թեմական միջնակարգ ուսումնարանը պէտք է լինի։

Պէտք է խոստովանել, որ մեր միակ միջնակարգ դպրոցը՝ կենտրոնականը զերծ չէ եղել անցեալի թերութիւններից՝ ունենալով առարկաների պակաս, մանաւանդ գեղարուեստականը և կրօնի լիակատար ուսուցումը, այլևայլ պատճառներով. այնուամենայնիւ կարելի է վստահ լինել այն մասին, որ առաջիկայ ուսումնական տարվանից դպրոցը կընթանայ առաւել կանոնաւոր հիմքերի վրա, գործադրելով Ներսիսեան ուսումնարանի ծրագիրը՝ յարմարեցված տեղի պայմաններին, պահելով միևնոյն ժամանակ կարող ուսուցչական խումբ։ Այս առիթով հ. Մելիք-Թանգեանի ջանքերն արժանի են ուշադրութեան։

Յունիսի 2-ին, կիրակի, առաւօտեան կատարվեց Արամեան դպրոցի ակտը Թատերասրահում. սրահը և ուսումնարանի բակը արժանաւորապէս զարդարված էին։ Հանդէսում աշ.-աշակերտուհիների կողմից արտասանվեցին ոտանաւորներ և քառաձայն խումբը երգեց երգեր։ Դպրոցի տեսուչ Ալ. Տէր-Վարդանեան բացատրեց դպրոցի առաջադիմութեան աստիճանը։ Տէր-Վարդանեան միևնոյն գանգատներն արտայայտեց Թաւրիզի հասարակութեան հասցէին, ինչ որ 2 օր առաջ կենտրոնականի տեսուչը, այն է՝ անտարբերութիւն դէպի կրթական գործը և անփոյթ վերաբերմունք դէպի դպրոցն ու աշակերտութիւնը։

Տեսչի՝ ուսումնականի հաշուետւութիւնից յետոյ բեմ բարձրացաւ Ալ. Տէր-Կարապետեան հոգաբարձութեան կողմից և կարդաց ուսումնարանի տնտեսական հաշիւը, որից երևաց, որ չը հաշւած թղթի վրա միայն եղող անյոյս պահանջները, որոնք յաջորդաբար անցնում են տետրակից-տետրակ, ուսումնարանի տնտեսականը նոյնչափ խեղճ ու անապահով էր, որչափ գրեթէ լեզուայինը։ Այս տարի հաշւից բաց է երևում 800 թումանից աւելի մի գումար. սակայն հոգաբարձութիւնը այդ բաց չի արձանագրել, այլ պարտք, հաւատալով փրկել յիշեալ պարտքը եկող տարվայ հասոյթներից։

Հոծ հասարակութիւնը սպասում էր, որ Տէր-Կարապետեան կը ներկայացնէ յօբե-

լեանական յանձնախմբի ձեռքով հանգանակված գումարի հաշիւը. բայց հոգաբարձու Տէր-Կարապետեանի տուած բացատրութիւնից հասարակութիւնը հասկացաւ, որ ոչ միայն հաշիւն ու գումարները դեռ ևս մնում են յանձնախմբի մօտ, այլև Թաւրիզում սկսված հանգանակութիւնը տակաւին վերջ չէ գտել։ Ցարգելի յանձնախմբի դանդաղ գործունէութիւնը ենթադրական վնաս կարող է պատճառել ձեռնարկված գործին։

Հանդէսը վերջացաւ Թեմակալ հայրսուրբի պատշաճ ճառով, որ կարճ ու իմաստալից բառերով խելացի յորդորներ կարդաց քարացած հասարակութեան երեսին։

Երեկոյեան տեղի ունեցաւ Արամեան դպրոցի թատերասրահում ներկայացում՝ բարեհաճ մասնակցութեամբ դերասան Սանթուրճեանի։ Խաղացին «Դիւթող հնչիւններ» և «Դօքտոր Թաթոս» դպրոցի Գ. դասարանի աշ.-աշակերտուհիների կողմից և «Ես մեռայ» 1 արարուածով կօմէդիան՝ դպրոցի աշակերտական գրադարանի օգտին։ Ներկայացումները աջող անցան։

Հայկազուն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՆ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԸ

I

«Ո՞ւր ես, հայ հանճար,
Անցե՞ր ես, անցեր...»

Դ. Ալիշան

«Առաջադիմող ազգ է հայը, լուսամիտ ու հանճարեղ, խելօք է՝ փորձված ծերունու նման, իմաստուն՝ Սողոմոնի նման, փայլուն՝ արևի շողերի նման, ուսումնասէր՝ հին յոյնի և արդի եւրօպացու նման, քաղաքակիրթ՝ հին հռոմայեցու նման, հայրենասէր՝ սպարտացու նման, գեղարուեստասէր՝ գեղեցկի, բարիի, ճշմարտի ծարաւն ունեցող ազգերի նման...»։ Ահա հակիրճ ամփոփումն այն եռուն, փրփրուն ճառերի, որոնք հանապազ բաղխել ու բաղխում են մեր լսելիքը, յոյսերով օրօրել մեզ։

Այլ աւա՜ղ, այդ ձայներին ձայնակից չէ ոչ մեր անցեալի նկարագիրը պատմիչների թողած էջերում և ոչ մանաւանդ արդի տխուր իրականութիւնը։

Բողոքի առաջին ձայնն այդ գովքերի ղօղանջի դէմ արձակել է հայոց պատմահայրը անուանասիրութեան սև յանցանքի մէջ դատապարտելով հայ ազգին, մանաւորապէս հայ թագաւորներին ու իշխաններին։ Խորենացու ողբը անեղ ու արդար դատաւորի մշտաբարբառ դատապարտութիւնն է, յանցանքագիր տախտակը նախանձոտ, անմխաբան, ծոյլ, անուսումնասէր, մեղկ, մինչև փծունութիւնը մանր ազգի գլխավերևում, որ այսօր էլ հանել չէ կարելի, այսօր էլ նոր է և իր յարմար տեղումը։

Ցաջորդ պատմիչների երկերը՝ շատ սակաւ սպիտակ էջերի հետ՝ շատ սևաթոյր էջեր ունեն, ուր արցունքով ու կսկիծով են արձանագրել հայրենի քաղաքների առումն ու անկումը, գեղարուեստի ու գրականութեան աւարառութիւնն ու հրդեհումը, լաւերի անկումն ու վատերի կանգնումը դաւաճանների ձեռքով, որոնցով միշտ յղի է եղել մեր թշուառ՝ բայց սիրուն հայրենիքի հողն ու ջուրը։ Կարծես թէ աարչագործ հոգին յատուկ պատուէր է տուել նախանձին, ատելութեան, վրիժառութեան, չարութեան, չկամութեան, անհամբերողութեան, ազգասիրութեան կանչելով՝ «Ահա ձեզ համար հողն ու ջուրը Հայաստանի, սիրտը հայոց. աճեցէք, բազմեցէք և տիրեցէք նրանց»։

Սակայն ինքնախաբէութեամբ հիւանդ ներբողողները երկու առարկութեամբ ջնջել կը կամենան հայի սրտից այդ մեղքերը, որ երկաթէ գրչով են փորագրված։ Նախ՝ թէ աշխարհային, քաղաքական հանգամանքներն են մեղաւոր, որ հայն այդ թերութիւններին պղտոր, [illegible] ջրումն է լողում, ուստի անպարտ է հայը. երկրորդ թէ՝ հայոց աշխարհը շատ գիրք, գրականութիւն, գեղարուեստ ունի, որոնց մնացորդներ իսկ հիացնում են օտարները։

Պատասխանում ենք. չը կայ աշխարհիս վրա մի ազգ, որի գլխին աշխարհային, քաղաքական դաժան հարուածների տարափն իջած չը լինի. ոչ հրէան, ոչ շուէյցարացին, ոչ ամերիկացի անդրանիկ փախստական [illegible], ոչ երբեմնի ճահիճների որդին՝ հոլանդացին հայից պակաս չեն տանջվել արտաքին քարաձիգ հանգամանքներից, բայց և ոչ ոք այնպէս չէ ընկել ու ընկնում, ինչպէս հայը. ինչու. որովհետև հայը կենսական մեծ ույժ, հոգեկան ազնիւ կորով, մարդավայել դաստիարակութիւն ու վերաբերմունք չունի իր ներքին աշխարհում՝ իր հոգու մէջ, իր ներքին կեանքում՝ իր տան ու ազգի մէջ։ Այսպիսի ազգին միայն կարող են ընկճել արտաքին ձախորդ հանգամանքները։

Երկրորդ՝ ճիշդ է, որ հայն իր քաղաքակրթութեան ազնիւ մնացորդներով շարժում է լուսաւոր մարդկանց սիրտն ու ուշադրութիւնը։ Բայց հէնց այդ գեղեցիկ մնացորդներն են, որ իբրև կենդանի յանդիմանութիւն պիտի նկատվեն հայ ազգի համար։ Դրանք հայ ժողովրդի, իշխանների, թագաւորների, եկեղեցու քաջալերութեան տակ ու [illegible] չեն բուսած, այլ հանճարեղ անհատների հոգու և մարմնի տառապանքից են ծնվել, նրանց արիւնով, արցունքով ոռոգվել, շաղախվել, քանդվել, հայկական նախանձոտ, հալածող հոգու, հանճարը խեղդաման անող հարուածների ծանրութեան տակ։

Թերթեցէք Պարթև Սահակի, Խորենացու, Փարբեցու, Գագիկ Բ.-ի և այսպիսիների կենսագրութիւնները հին, նոր ու նորագոյն ժամանակներում և կը տեսնէք, որ հայը հանճար վառող ազգ չի եղել, այլ հանճար սպանող։

Եւ որովհետև հանճարն է միայն, որ ազգ է պահում, որ ազգ է ազնուացնում ու բարձրացնում, ուստի և քաջալերութեան պակասութիւնից հայ հանճարը «անցե՞ր է, անցեր», ուստի և անցնում է հէնց ինքը հայ ազգը։

Բայց այս չէ միայն «ապքանադեանս առհմի» յանցանքը. հանճարն ու հանճարեղութիւնը քաջալերութիւնից զրկելով ու հալածելով, նա մի ինքնասպան սխրագործութեամբ քաջալերել՝ ապարէզ է հանել հանճարեղութեան, տաղանդի անունով բացարձակ անշնորհքութիւնը, ագեղութիւնը, սուտը, անճաշակութիւնը և այդ ամենին ծափ է տալիս, ճիշդ այնպէս, ինչպէս մոլեգնեալ ու շողոքորթ Հռոմը Ներոնին էր ծափահարում անհամ երգիչ հռչակելով շնորհագուրկ բռնաւորին։

Բենիկ վարդապետ

ՄԵԾ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ

(Ցօդուած Մաղաքիա արքեպ. Օրմանեանի)

Մեծ յօբելեանը, որ հայ մտաւորական կեանքին տօնը պիտի ըլլայ, ամենուն միտքը գրաւած էր, և փափագ կայ անոր յատուկ նշանակութիւն և փայլ տալ արտասովոր հանդէսուան մը կազմելով 1912—13 թուականին, որ՝ ինչ ալ ըլլան տարբեր զննութեանց արդիւնքները՝ այնիս ճանչցուած է իբր հայ գիրին և հայ տիպին դարադարձը, եթէ ոչ ժամանակագրական ամենախիստ ճշդութեամբ, գոնէ ընդհանուր ընդունելութեամբ։

Յօնախմբութիւնները և հանդէսները մէկ մասը առօրեայ ցոյցերով կանցնի. ճառ, երգ, ճաշ, երեկոյթ, ցայգահանդէս և այլ նմանները, որոնք պէտք են իբր արտայայտութիւն և իբր վայելք, բայց հետք չեն թողուր։ Միւս մասը մնայուն նշաններու վրայ կը հաստատուի, գիրք, արձանագիրք, կոթող, շէնք, և նմանները։ Բայց վերջին ատեններ սկսած է ընդհանրանալ դրամագլուխ (ֆոնդ) կազմելու եղանակը և անոր շահով ուէ ազգօգուտ ձեռնարկ մը կամ գործ մը ապահովելու փափագը։

Այս անգամ ալ այս տեսակ նախաձեռնութիւններ տեղ-տեղ սկսած են։

Որչափ կը լսեմ և կը կարդամ, ուսուցչական և ուսանողական նպաստներ կը դրուին նոր դրամագլուխներու ձեռնարկներուն, և ճիշդ այդ մասին է իմ ըսելիք առաջարկը։

Ձեմ ուրանար, որ ուսուցչութիւն և ուսանողութիւն կարեւոր նպատակներ են. բայց ուրիշներ ալ պէտք է համաձայնին, որ սահմանափակ են, տեղական կերպարան ունին, անձնական հանգամանք կը կրեն, և միայն որոշ անհատներ են անոնց նպաստակակէտը։ Միւս կողմէն երկուքն ալ մեր ազգին մէջ չեզած բաներ չեն, և պարագաները համեմատ կը տարածուին և կը բարգաւաճին հետզհետէ և, որ աւելին է, ընդհանուր ազգութիւնը իբր ուղղակի նպատակ չունին, ինչչափ ալ ազգը անուղղակի կօգտուի անոնցմէ։

Այդ մտածութեններով է, որ ես կը յորդորուիմ մեծ յօբելեանին յաւերժացման համար այնպիսի նպատակ մը սահմանել, որ իր տեսակին մէջ եզական ըլլայ, արժանապէս ձեռք չառնուած կէտ մը շօշափէ և ազգին հանրութեան ուղղակի յարաբերութիւն ունենայ։ Այդ նպատակին համեմատ կուզեմ առաջարկել ամէն մարմիններուն, յանձնաժողովներուն, մանաժողովներուն, և ուրիշ նախաձեռնարկներուն, որ ամէնքն ալ իրենց հաւաքած և հաւաքելիք դրամագլուխներն իրարու միացնեն և հանգանակութեանց աւելի զարկ տալով՝ գոյն պատկառելի գումարի մը լրացնեն։

Այդ գումարն ապահով կերպերով շահաւորել, և անոր արդիւնքով սկզբնաւորութիւն ըլլայ կաճառ մը կազմելու, հայագիտական կաճառ մը, որուն նպատակը պիտի ըլլայ հայութեան վերաբերեալ ուսումները զարգացնել, եղածը կարգաւորել, մասնաւոր գրագէտներն համախմբել, դժուարութիւնները լուծել, պակասը լրացնել, կարծիքներն համաձայնեցնել և նոր ճիւղեր մշակել։

Այդ կէտերն յարմար է հետեւեալ չորս բաժանումներու մէջ ամփոփել.

1) Լեզու հին և նոր.
2) Պատմութիւն և աշխարհագրութիւն.
3) Արուեստ և արհեստ.
4) Հնութիւնք և կենցաղ։

Թերևս յարմար էր կաճառն հաստատել Էջմիածնի մէջ, իբր Մայր-Աթոռ և Մայր Կեդրոն, բայց ներկայ պարագաներու մէջ նախադասելի կը սեպենք Եգիպտոսը, իբր ամէն կողմ ցրուած մասերու փոխեց յարաբերութեանց դիւրին միջավայր մը։

Կաճառին կազմութեան լիակատար ծրագիր մը պատրաստելու հոգն յառաջիկային թողլով, քանի մը նախագիծներ կամ հիմնակէտեր յիշելը բաւական կը սեպենք։

Կեդրոնին մէջ կը հաստատուին խմբաքանչիւր ճիւղին համար գլխաւոր մը, հմուտ և կարող պաշտօնեաներով, իւրաքանչիւր ճիւղին համար երկու կամ երեք անձ։

Այս պաշտօնեաները վարձատրեալ ըլլալուն՝ կրնան հրաւիրուիլ յարմարագոյններ՝ որ կողմէն ալ ըլլան։

Կաճառորդներ պիտի որոշուին իւրաքանչիւր ճիւղի համար զատ-զատ, և պիտի առնուին ամէն հայերէ և հայագէտներէ՝ առանց խտրութեան սեռի և ազգի և կրօնի։

Կաճառորդներու համար պայման չէ կեդրոնին մէջ ապրիլ, վասնզի ժողովական գումարները տարեկան կամ երկտարեկան պիտի ըլլան, թէ ընդհանուր կաճառին և թէ մասնաւոր ճիւղերու հաւաքումներով։

Բուն կաճառորդներ իւրաքանչիւր ճիւղին համար տասներկու բաւական կը սեպուին, իսկ թղթակից ընկերներ կրնան ըլլալ անպայման թուով։

Առաջին անգամ հիմնադիրներու անուանումէն ետքը նոր ընտրութիւններ և նախագահութիւններ կաճառորդներու քուէով կորոշուին։

Ուսումնասիրութեանց համար կրնան որոշ նիւթեր ալ սահմանուիլ, առանց մասնաւորները խափանելու, որոնց վրայ կարծիքներ կը հաւաքուին և լուծումներ կը տրուին։

Թէ որոշուած և թէ ազատ ուսումնասիրութեանց գրուածները, և կաճառին գործերը յատուկ պարբերականով կը հրատարակուին։

Դրամագլուխին արդիւնքով և պատահական նուէրներով և սովորական բաժանորդութիւններով կը հոգացուին ժողովներուն, գիւտերուն, պաշտօնեաներուն, հրատարակութիւններուն և թղթակցութիւններուն ծախքերը։

Ներեալ է նիւթական օգնութիւններ ընել կաճառորդներու և թղթակիցներու, եթէ իրենց ուսումնասիրութեանց համար պահանջուած միջոցները չունին։

Այս և դեռ նկատի չառնուած մանրամասնութիւնները սկզբնական փորձառութիւններէ ալ օգտուելով, հաստատուն կանոնագիրի պիտի վերածուին, նոյն իսկ կաճառին ձեռքով։

Ահա այդ հաստատութիւնն է, որ, մեր տեսութեամբ, ընդհանուր հայութեան համար նշանակութիւն կունենայ, անհրաժեշտ եղած, բայց արժանապէս նկատի չառնուած պէտք մը կը լրացնէ, հայագիտական ուսումներու զօրաւոր զարկ մը կուտայ, ազգային ուսումնասիրութիւններով զբաղողներն իրարու կը մօտեցնէ և իրօք մեծ յօբելեանին մեծութեան համեմատ մեծ գործ մը կըլլայ, նպատակին և պարագաներուն մեծութեան համապատասխան։

Ես առաջարկեցի։ Խօսքը մեծ յօբելեանով զբաղողներուն։ Աւելի ընդարձակ բացատրութեանց պատրաստ կը մնամ, եթէ դիտողութիւններու ծանօթանամ։

(«Բիւզանդիոն»)

Ծան. «Բիւզանդիոնի» խմբ.— Օրմանեան սրբազանի առաջարկը գեղեցիկ է և խորհրդաւոր, նաև ազգայ հնարաւորութիւններով լեցուն։ Աւելիս պակասը պիտի լրացնէր այն գործին, զոր ցարդ կատարեր են ս. Էջմիածին, Վենետիկ և Վիեննա, նաև Պոլիս, Թիֆլիս, Արմաշ, Երուսաղէմ, և աւելի լայն հիմերու վրայ պիտի դնէր զայն։ Բայց, մեր կարծիքով, աւելի իդէալ մըն է, առ որ պէտք է ձգտիլ, քան անմիջական կարելիութիւն մը։ Որպէս զի այս ծրագիրը յաջողի, թէ շատ դրամ պէտք է և թէ միջավայրն ինքն ևս աւելի հարուստ պէտք է ըլլայ ամէն կարգի մտաւորական հայ տարրերով։ Առանց մեծագումար բարերարութիւններու, միայն ժողովրդային նուէրներով այսպիսի հսկայական խորհրդի մը իրագործումն անհաւանական կերևի մեզ։ Հայ ժողովուրդն օգտապաշտ է, դրական է, աչքին հեռու տեղ մը հիմնուելիք լոկ գրական հաստատութեան մը համար այնքան յօժարակամ հանգանակութիւն չի բանար իր մէջ։ Եւ եթէ մեծաքանակ գումար մը հայոց համար տրամադրելի ըլլար, մենք, այժմեան հայ իրականութեան մէջ, աւելի բարեպաշտական կը նկատէինք այն դրամը գործածել հող գնելու և յառաջիկային հայ մշակներուն բաշխելու, որպէս զի պէնդ կապուին հայրենի երկրին և հոն աճին, քան ակադեմական ուսմանց յառաջացնելու, որոնք կը տեսնենք թէ այժմեան քաղաքակիրթ զօրութեանց քով այնքան ծանր չեն կշռեր ժողովրդի մը քաղաքակրթական իրաւունքները ճանչնալու և պաշտպանելու համար, որչափ կը կշռեն նիւթական կարողութիւնը, նիւթական զէնքը, բնակչութեան թիւը, ֆիզիքական ույժն և դրական սեփականութիւնը։ Հայը [illegible] աւելի կը կարօտի նիւթական, ճարտարական, դրական, տնտեսական կարողութիւններու, քան սոսկ ակադեմական կամ գեղարուեստական կազմածքներու։ Իր մտաւոր զարգացումներն իսկ տնտեսական, ճարտարական, շահագործական ձգտում մը պէտք է ունենան առաւելապէս, մինչև որ իրեն համար նիւթական գիրք մը չինած անհատը կամ հասարակութիւնը ժամանակ և միջոց ունենայ մտաւոր վայելքներուն ալ պաշտօն տալու։ Ասով հանդերձ, կցիւ թէ հայ հարուստ մը կամ հարուստներ Օրմանեան սրբազանի առաջարկած հսկական հաստատութիւնը մարմնաւորելու չափ բարձր ներշնչում մը ունենային օր մը։

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ջալէն և Բաբգէն վարդապետները, որոնք Ղարաբաղի թեմական դպրոցի առաջիկայ յօբելեանի առիթով շրջագայում էին Կովկասի և Ռուսաստանի մի քանի քաղաքներ յիշեալ դպրոցի ապահովութեան ֆոնդի համար հանգանակութիւն անելու, այս օրերս վերադարձան Թիֆլիս։

Ինչպէս լսեցինք, հանգանակութիւնը, շնորհիւ Ջալէն և Բաբգէն վարդապետների անխոնջ ջանքերի, ունեցել է նպաստաւոր աջողութիւն։

Բայց և այնպէս, չէ լրացած դեռ այն անհրաժեշտ դրամագլուխը, որի տոկոսիքով կարելի լինի ապահոված համարել Ղարաբաղի թեմական դպրոցի պէս մի պատկառելի հաստատութիւն։

Սրանով նորից հրաւէր ենք կարդում բոլոր այն ղարաբաղցիներին, որոնք չեն գցել իրանց լուման՝ ըստ չափու կարողութեան՝ յիշեալ կրթական գործի հանգանակութեան գանձատուփը, շտապեն կատարել իրանց բարոյական այդ պարտքը հայրենի Շուշի քաղաքի դպրոցի ապահովութեան վերաբերմամբ։

Ինչպէս յայտարարել էինք և անցեալներում, «Մշակի» խմբագրութիւնը պատրաստակամ է ինքն ևս ընդունելու այդ նուէրները և հասցնելու ըստ պատկանելոյն։

ԱՆՄԽԻԹԱՐ ԹԵՄԸ

Իմ անցեալ թղթակցութեանս մէջ*) յիշեցի, թէ որպիսի անմխիթար դրութեան մէջ է գտնվում Աստրախանի լայնածաւալ թեմի կրթական-դպրոցական վիճակը։

Այս թղթակցութեամբս աւելորդ եմ համարում մի փոքրիկ ակնարկ ձգել Աստրախանի թեմի քահանայութեան վրա։

Աստրախանի թեմում կայ մօտ 35 համայնք մօտաւորապէս 50 քահանաներով։ Քահանաների մեծ մասը երիտասարդ և Գէորգեան ճեմարանը կամ Ներսիսեան դըպրոցը և այլ թեմական դպրոցները աւարտածներ են։

Ցաւալի է ամենքին, որ հանգուցեալ Արիստակէս արքեպիսկոպոսի գէվիզն էր ագէտ քահանաներ չը ձեռնադրել, այլ անպայման թեմականաւարտներ։

Հէնց այդ գլխաւոր հանգամանքի պատճառով, այսօր թեմը հարուստ է թեմականաւարտ, կրթված, մասամբ էլ գրականութեան մէջ յայտնի քահանաներով։ Հազիւ կը գտնէք 10—15 ագէտ քահանաներ, որոնք որպէս աւանդ մնացել են նախկին ժամանակներից։

Եթէ ի նկատի առնենք այն հանգամանքը, որ Աստրախանի թեմի հայ համայնքներից շատերը զուրկ են հայկական կեանքով հետաքրքրվող անհատներից, խօսք չը կայ, որ քահանաները բացի իրանց անմիջական պարտականութիւնները կատարող լինելուց՝ ուսուցիչների հետ միասին կեանք ու շունչ են տալիս հայ օտարամոլ համայնքներին։

Նրանք են, որ ամեն կերպ աշխատում են քարոզի, դասախօսութեան, գրականական երեկոյթների, ներկայացումների և այլ յարմար առիթներով կապ պահպանել բուն ժողովրդի հետ և շքեղօրէն տօնում ազգային որևէ տօն, կազմակերպում պատշաճ յօբելեանական հանդէս, աջակցում հայ դերասաններին, հանգանակութիւն բանում որևէ նպատակի համար և այլն։

Համարձակ կարելի ասել, որ Աստրախանի թեմում քահանայութիւնն է, որի շուրջը բոլորվում է հասարակութիւնը և առանց որի հայկական կեանքը կը ներկայացնէր լճացած, մեռած կեանք և ամենակարճ ժամանակում դէպի օտարամոլ ու խորթանալը։

Եթէ Կովկասում հայ քահանայութիւնը, ույժեր լինելու պատճառով, գործելու քիչ ասպարէզ ունի, Աստրախանի թեմում, ընդհակառակը, նրա օգնութեան ու գործելու մեծ կարիքը ամեն քայլափոխում նկատվում է։ Եւ պէտք է ասել, որ ամեն տեղ էլ հայ քահանաները պատուաւոր կերպով փայլում են իրանց պատրաստութեամբ։

Հանգուցեալ Արիստակէս արքեպիսկոպոսը ամեն կերպ աշխատում էր ասպարէզից հեռացնել ագէտ քահանաներին և պատասխանատու պաշտօններ ու պատիւներ չը տալ նրանց։ Շնորհիւ Արիստակէս արքեպիսկոպոսի Աստրախան քաղաքի հայ քահանայութիւնը՝ բացառութեամբ մի քանիսի՝ թեմականաւարտներ են։

Արիստակէսի օրով դրանք հրաւիրված էին կոնսիստորիայի անդամութեան, կրօնուսուցչութեան, գործակալութեան և այլն։ Իսկ այսօր յայտնի Մկրտումեան քահանան հեռացված է ոչ թէ միայն գործակալութեան պաշտօնից, այլև կոնսիստորիայի անդամութիւնից, և իբրև կոնսիստորիայի անդամ հրաւիրված է Խաչ. ք. Կոստեանը, որ, յամենայն դէպս, անհամապատասխան է իրան յանձնված պաշտօնին։

Վլադիկավկազի ծխատէրներից Սաւիկեան քահանայի տեղ՝ այսօր գործակալի պաշտօն է վարում Մելիքեան քահանան, որը այդ պաշտօնում, յամենայն դէպս, չէ կարելի համեմատել նախորդի հետ։

Սուրբ Խաչ քաղաքում չը նայած որ կան թեմականաւարտ քահանաներ, սակայն այսօր գործակալ է Մելիքսեդէկեան քահանան։

Ստաւրօպօլ քաղաքում՝ թեմականի աչքի լոյսն է Նազլեան քահանան, որի անխառնակ գործունէութեան պատկերը երկու տարի առաջ հրապարակ հանվեց պետական դատարաններում, սակայն քահանան ոչ միայն չը հեռացվեց պաշտօնից, այլ աւելի ևս ամրացաւ։

Մօզդօկում թեմականաւարտ Շէրխեան քահանայի տեղ այսօր գործակալ է աշխարհական մէկը։

Թէև միւս մի բոլորը՝ աւելորդ է և մեր նպատակից դուրս։ Փաստը միայն այն է, որ կրթված հոգևորականները ասպարէզից քշված են, իսկ առաջնութեան դափնիները ագէտներինն է։

Մի փոքր վերը յիշեցի, որ հայկական ներկայացումների կազմակերպիչները Աստրախանի թեմում հայ քահանաներն են։ Անձամբ ականատես ենք եղել, թէ ինչպէս քահանաները իրանց սիրողների հետ միասին բեմի դեկօրացիաներն են փոխել, ներկայացումների ժամանակ յուշարարութիւն արել, տոմսակ ծախել և այլն։

Եթէ դարեր առաջ մեր հայրապետների համար թատրոնները եղել են մի-մի անբարոյական տեղեր և արգելվել է հոգևորականներին թատրոն յաճախել, այսօր ընդհակառակը թատրոնը, բեմը համարվում է մի դպրոց հասակաւորների համար, հետեւաբար նաև քահանաների համար։ Սակայն առաջնորդը շրջաբերականներով արգելում է քահանաներին թատրոն յաճախել։

Եթէ քահանաները իրօք կատարելու լինեն այդ հրամանը, այն ժամանակ հայ համայնքներին զրկելու են թէ՛ հայերէն ներկայացումներից և թէ՛ նիւթական օգնութիւնից, որը ամեն մի համայնք ստանում է այդ ներկայացումներից յօգուտ դպրոցի։

Աստրախանի թեմը քանդվում, աւերվում է։

Ռոժեր

Աստրախան

*) Տես «Մշակ» № 64.

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Գորիս, 6 յունիսի

Ահա երրորդ օրն է, որ շրջանային դատարանի սեսիան, նախագահութեամբ պ. Զերնեցի, Գորիսում քննում է 1905 թւի օգոստոսի 19—23 գաւառիս Մինքենդ գիւղում հայ ազգաբնակութեան սրի քաշելու, կոտորելու դէպքը։ Հրաւիրված են 150 վըկաներ, հայ և թուրք. մեղադրվում են 33 հոգի. սպանված են մօտ 240 հոգի։ Հայերի կրած վնասը համնում է մօտ 100,000-ի, այն ինչ մէջնեղ պաշտպանվում է չնչին գումարի գործ։ Հայերի կողմից գործը պաշտպանում է երդ.-հաւատար. օգնական հաՄերկրացի Ցարութիւնեանը, Թուրքերի կողմից՝ երդ.-հաւ. Ջլաթիմանօվը։

Դահլիճը համարեա թէ լիքն է լինում. հետաքրքրվողների մեծ թիւ. կայ։ Վկաները մի առ մի պատմելով սև անցեալի տխուր յիշողութիւնները՝ նորից մխկտալու տեղիք են տալիս։ Մեղադրվող 33 թուրքերից ոչ ոք իրան մեղաւոր չէ համարում։ Քննութեան ընթացքում պարզվել է, որ յայտնի մարդասպան և ղեկավար ամբողջ կոտորածի Բէկլարալի Ղարաշ Բէկլարալի Կիւմալի օղլի փոխարէն մեղադրվում է ում խեղճ գիւղացի Բէկլարալի-Ղարաշ։ Հայերն անգամ քանիցս վկայեցին նրա միանգամայն խաղաղ և հանգիստ բնաւորութիւնը։

Կանայք և աղջիկները ևս հաստատեցին նրա միանգամայն անմեղ լինելը։

Դատավարութիւնը սկսվում է առաւօտեան ժամը 9-ին և տևում է մինչև ժամը 5-ը երեկոյեան։

Սաղանդարեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Շաբաթ, յունիսի 8-ին, Բաքւում ահագին բազմութեան ներկայութեամբ Մայիլեանների թատրոնում տեղի ունեցաւ «Բ. Վ.»-ի թղթակից Օլզենինի դասախօսութիւնը «Անհետացող Հայաստանը» թեմայով։ Դասախօսութիւնը, ինչպէս Թիֆլիսում, ունեցել է ահագին աջողութիւն։

◆ Երէկ փոխարքայից նշանակված մասնաժողովը գնաց Նաւթլուղի և Սաբուրթալօյի հողերը, որոնք արվում են պօլիտեխնիկումի համար։ Քննութիւնը շարունակվում է։

◆ Ղրիմից տեղեկացնում են, որ կարկուտը շատ տեղերում փչացրել է ցանքսերը։

◆ Պետերբուրգից հեռագրում են, որ Թիֆլիսի պօլիտեխնիկումի հարցը որոշված է նպաստաւոր մտքով։

◆ Կիրակի, յունիսի 9-ին, Թիֆլիսում կայացաւ Մէյդանի ս. Գէորգ եկեղեցու ծխականների ընդհանուր ժողովը հոգաբարձական կազմի մի մասի և հոգևոր իշխանութեան միջև տեղի ունեցած միջադէպը քննելու համար։ Հարցը ներկայանում էր շատ լուրջ ու սկզբունքային, որովհետև առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսը յիշեալ եկեղեցու քահանայի և երէցփոխի ստայօղ «զեկուցումների» հիման վրա՝ արձակել էր հոգաբարձական կազմի մեծ մասին և վերատուգիչ յանձնաժողովի երեք անդամին իրանց պաշտօններից, որով և խախտվել էր ժողովրդական ընտրողական սկզբունքը։ Ընդհանուր ժողովում Ց. Տէր-Միրաքեան, ինչպէս մեզ տեղեկացնում են, առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսի յանձնարարութեամբ յայտարարել է, որ սրբազանը [illegible] որ նա մոլորվել է բամբասկոտ քահանայի և երէցփոխի զրպարտութիւններից, յետ է վերցնում հոգաբարձուներին պաշտօնից արձակելու իր առաջադրութիւնը։ Ընդհանուր ժողովի գրգռված տրամադրութիւնը վերոյիշեալ յայտարարութիւնից յետոյ մեղմացել է, իսկ հետևեալ անգամ ինքը ժողովը կը անօրինէ հոգաբարձութեան գործունէութեան շարունակութեան կամ նոր հոգաբարձութիւն ընտրելու հարցերը։

◆ Անցեալ մայիս ամսում քաղաքային գիշերային առաջին ապաստարանում գիշերել են 184 տղամարդիկ՝ 2428 անգամ։ Ըստ ազգութեանց նրանք բաժանվում են հե-

տևեալ կերպով. ռուսներ 69 տղամարդիկ, հայեր 64 տղ., վրացիներ 25 տղ., լեհեր 2 տղ., գերմանացիք 3 տղ., օսեր 3 տղ. և զանազան ազգութիւններից 18 տղ.։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային դումայի վերջին նիստը մինչև սեպտեմբեր նշանակված է այսօր։

◆ Պետերբուրգում պարսից խնամակալ Նասր-ուլ-Մուլքը, ինչպէս հեռագրում են, կէս ժամ խօսակցութիւն է ունեցել արտաքին գործերի մինիստրի հետ։

◆ «Т. Л.»-ի ասելով, Կարս-Սարիղամիշ երկաթուղային աշխատանքները շարունակվում են աջողութեամբ։

◆ «Н. В.»-ն համակրանքով է խօսում Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվի գործողութիւնների մասին, որ հաստատեց «Կովկասում տուբերկուլը խրախուսող գլխաւոր կոմիտէտ»։ Նոր ընկերութիւնը, ասում է լրագիրը, ներկայանում է կառավարութեան կուլտուրական աշխատանքի հետաքրքրական փորձ մասնաւոր նախաձեռնութեան հետ միասին։ Միայն մասնաւոր նախաձեռնութեան աջակցութեամբ կոմիտէտը կարող է որևէ բան անել։

◆ Փոխարքայի օգնական սենատոր Վատացին յունիսի 10-ին այցելեց քաղաքային օրիորդաց կար ու ձևի դպրոցի ցուցահանդէսը։

◆ Նախալօվկայի բնակիչները ժողով կայացնելով որոշել են խնդրել պատշաճաւոր իշխանութիւնից, որպէսզի յիշեալ արուարձանը այսուհետև վերակոչվի «Իվերսկայա չաստ»։

◆ Երէկ Թիֆլիսից մեկնեց մի մասնախումբ Ս. Սավինօվի գլխաւորութեամբ Փոքր-Արարատ լեռը բարձրանալու նպատակով։

◆ Երկրագործութեան դեպարտամենտը 1500 ր. է յատկացրել Պտղաբուծութեան Ռուսական Ընկ. կովկասեան բաժանմունքին, պտղաբուծութեան ձեռնարկութիւնները ընդարձակելու համար։

◆ Այս տարի զանազան ընկերութիւններ իրանց հաշւով ուղարկում են Ցէմի՝ բժ. Գամբաշիձէի սանատորիան՝ թոյլ կուրծք ունեցող աղքատ երեխաների՝ բժշկվելու համար։

◆ Մի խումբ մօսկվացի դրամատէրեր, մայրաքաղաքի լրագիրների ասելով, երկաթուղի են կառուցանում Մօսկվան անմիջապէս Կովկասի հետ կապելու համար։

◆ Մալարիա հիւանդութեան դէմ կռիւ մղելու նպատակով Մուղան մեկնած մասնաժողովը վերադարձաւ։ Փորձերը տուել են դրական հետևանքներ։ Այդ մասին բնագէտների համագումարին կը ներկայացվի տպագրված զեկուցագիր։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութեան ծառայողները որոշ գումար են յատկացրել իրանց ռոճիկներից երկու թոշակաւորի տեղ հիմնելու Թիֆլիսի միջնակարգ կրթական հաստատութիւններում Լ. Տոլստոյի և Չերքէզօվի անուններով։

◆ Նորաշէնի ս. Մարիամեան օրիորդաց ուսումնարանի չքաւոր աշակերտուհիներին խնամող վարչութիւնը ստացել է յօգուտ ճաշարանի հանգուցեալ Տիգրան Խաչիեանցի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն 1) Բուղդան և Շուշանիկ Բալայեանց ամուսիններից 15 ր., 2) Գերասիմ և Խաչիկ Խաչիեանցներից 20 րուբլի։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անցած մայիսի 20-ին Թիֆլիսի ոստիկանապետ գեն. Զասիպկինին յայտնի եղաւ, որ Թիֆլիսում կազմակերպվել է կողոպտիչների խմբակ «տերրօրիստների թռուցիկ խումբ» անունով, բաղկացած յանցաւոր տարրերից և այդ նպատակով Թիֆլիսի նահանգի գաւառներից եկած մարդկանցից, որպիսի խմբակը իր տրամադրութեան տակ ունի զէնք ու համապատասխան կնիք, և որ այդ խմբակը իրան նպատակ է դրել դրամ շորթել Թիֆլիսի հարուստ դասակարգից՝ սպառնական նամակներ գրելով։ Այնուհետև յափշտակված գումարներով խմբակը նպատակ ունէր զէնք ձեռք բերել՝ Դուշէթի և Գորու գաւառներում աւազակախմբեր կազմակերպելու համար։

Միաժամանակ գաղտնի ոստիկանութեան պետը տեղեկացաւ, որ մի քանի անձինք քաղաքային պօստով ստացել են սպառնական նամակներ դրամի պահանջով «տերրօրիստների թռուցիկ խմբակի» ստորագրութեամբ ու կնիքով։

Մանրազնին ու մշտական դիտողութիւններից յետոյ, խուզարկու բաժնի պաշտօնեաներին, գեն. Զասիպկինի անմիջական հսկողութեան տակ՝ աջողվեց պարզել, որ վերոյիշեալ «տերրօրիստների խմբակը» բաղկացած է 5 հոգուց, ունի մօտը զէնք, և ժամանակ առ ժամանակ հաւաքվում է Անդրէեվսկայա փող. № 5 տանը գտնվող վարսավիրի խանութում, ուր և գրում էր սպառնական նամակներ։ Այդ խմբակից Թիֆլիսում չը գտնվեցին 3-ը, և, ինչպէս պարզվեց, դրանք, այսինքն Միխօ Կէնտէլաձէն, Վասօ Զուկացիշվիլին և Տատէ Զալիեվը, մայիսի 20-ի գիշերը մեկնել են Դուշէթի գաւառի Իգուէթի գիւղը, զինված հրացանով, ատրճանակով ու դանակով՝ անյայտ չարագործութեան համար։ Մայիսի 30-ին յիշեալ 3 հոգին վերադարձան Թիֆլիս, գիւղում ահաբեկելով ազգաբնակութեանը և պահակներից խլելով նրանց զէնքերը։

Ներկայ յունիսի 8-ին, ոստիկանապետ Զասիպկինի կարգադրութեամբ, գաղտնի բաժանմունքի պետը և ոստիկանական պաշտօնեաները քաղաքի զանազան մասերում ձերբակալեցին Միխայիլ Կէնտէլաձէին՝ 24 տարեկան, որ բնակվում է Նախալօվկայում (վարսավիր), որի մօտ գտնվեց «Բերդան» որսորդական հրացան. քահանայի որդի 21 տարեկան Վասիլի Զուկացիշվիլին, որ բնակվում է Տամարինսկայա փող. № 5 տանը, որի մօտ գտնվեց որսորդական երկփողանի հրացան, եկեղեցական կնիք, 100 ր. դրամ և մի կնիք «տերրօրիստների թռուցիկ խմբակ» փորագրութեամբ. Թիֆլիսի գ. Դիղօմի գիւղացի 25 տար. Գիօրգի Մամուչաշվիլին, որ բնակվում է Պօդգօրնայա փող. № 5 տանը, որի մօտ գտնվեց «Բերդան» հրացան. Դուշէթի գ. Գրեմիսխեվի գիւղի բնակիչ Վաս. Բեդիաշվիլին՝ 28 տար. (վարսավիր), որ բնակվում է Լիւթերանսկայա փող. № 6 տանը, որի մօտ նոյնպէս գտնվեց որսորդական հրացան 20 փամփուշտով, մի փունտ վառօդ և այլ պարագաներ, ատրճանակ և բեռուէթ։

Ձերբակալվածներից Կէնտէլաձէն և Զուկացիշվիլին խոստովանեցին իրանց յանցանքը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մեծ-Ղարաքիլիսա, 31 մայիսի

Մեծ-Ղարաքիլիսայից «Ժողովական» ստորագրութեամբ մի թղթակցութիւն կար տպված «Մշակի» № 56-ում։

Այդ յօդուածում տպված էին, ի միջի այլոց, հետևեալ նկատողութիւնները, որոնց մի առ մի պատասխանել անհրաժեշտ ենք համարում։

ա) «Ծխ. հոգաբարձութիւնը իր ընտրութեան օրից մինչև այսօր հաշիւ չէր ներկայացրել իր ընտրող հասարակութեանը»։

Հոգաբարձութիւնն իւրաքանչիւր ուսումնական տարեվերջի ներկայացրել է «իրան ընտրող հասարակութեանը» ինչպէս հաշիւ տարեկան գործունէութեան, նոյնպէս և նախահաշիւ առաջիկայ ուս. տարվայ համար։ (Տես հոգաբարձական խորհրդի և ծխ. ժողովների արձանագրութիւններն ու թեմ. իշխանութեան հաստատագրերը)։

բ) «Հոգաբարձութեան գործունէութեան շրջանը լրացել էր անցեալ տարվայ մայիսին, սակայն նա ինչ-ինչ նկատումներով ամբողջ 8 ամիս հաշիւները քաշքշելուց յետոյ միայն յունվարի 20-ին ներկայացրեց ծխ. ժողովին»։

Հոգաբարձութեան ժամանակաշրջանը վերջացել է սեպտ. 3-ին. հաշիւները յանձնված են հաշուեքննիչներին՝ հոկտեմբերին։ Իսկ թէ ինչու համար է ընտրութիւնը նշանակված յունվարի 20-ին, այդ արդէն ենթակայ մարմնի գործը չէ։

գ) «Հասարակութեան մէջ լուրեր էին տարածված հոգաբարձութեան վատնումների մասին»...

Այո, «տարածված» էին, բայց հաշուետեսու մարմնի պաշտօնական գրաւոր զեկուցումը ծխ. ժողովում միանգամայն ցրեց այդ պրօվօկացիօն լուրերը։

դ) «Երբ այսօր հոգաբարձութիւնն արժանանում է շնորհակալութեան և նրա հաշիւների թերութիւնները չեն նկատվում, այդ որոշ նկատումներով պարտական ենք ժողովի նախագահ աւագ ուսուցչին»...

Հոգաբարձութիւնը իբրպէս արժանացաւ ժողովի սրտաբուխ շնորհակալութեան և բուռն ծափահարութեան, միայն հաշուետեսների և խորհրդի զեկուցումից յետոյ։ Բնականօրէն այդպէս էլ պէտք է լինէր. ծխ. ժողովը սիւրպրիզի հանդիպեց. նախկին հոգաբարձական կազմի (1905—1909 թ.) անկեալ վատնումներից, իւրացումներից յետոյ, առաջին անգամն էր ժողովուրդը տեսնում իր եկեղեցին ու կրթական տաճարը բաղդախնդիր շահատակութիւններից միանգամից զերծ։ (Տես ծխ. ժողովի արձանագրութիւն, 20 մարտ 1913 թ.)։

Զիջելով ծխ. ժողովի միահամուռ պահանջին, յանձն առայ նախագահի պաշտօնն ու տարայ ժողովը բացարձակապէս օրինական ճանապարհով, երբեք թոյլ չը տուի, որ անձնական հաշիւները խճողվէին օրակարգի հարցերի հետ ու մինչև վերջ լիակատար հնարաւորութիւն ստեղծեցի, որպէսզի իւրաքանչիւր ժողովական առանց ճնշվելու, ազատ կերպով յայտնէ իր կարծիքն ու ցանկութիւնները.

ե) Իրականութեանը բոլորովին չէ համապատասխանում յօդուածի այն կէտը, ուր ասված է, թէ երբ հասարակական կլեռքից 1000 ր. եկամուտ է ստանում հոգաբարձութիւնը։ Կլեռքը տրված է 270 ր. կապալով, որն և կանոնաւոր ստացվում է (տես տպագրված տեղեկագիր)։ Իսկ եթէ հարևանի պատը քանդվելով տակովն է արել կլեռքի փայտէ բուդկան, արժէ՞ դրա համար հարայ տալ։

զ) Եթէ ակումբից ստացված դպրոցապատկան գումարը ծախսված լինէր, այդ դէպքում նախկին կազմից ստացված 16,000 ր. մուրհակով գումարը ինչպէս կարող էր երեք տարվայ ընթացքում մօտ 21,000 ր. դրամագլխի փոխարկվել։

է) «Երեցփոխի ընտրութեան կուլիսզի...» առիթով թող խօսի ծխ. ժողովից ստորագրված և արդէն հաստատված պաշտօնական արձանագրութիւնը... «Չը նայելով նախկին երեցփոխ Յ. Յարութիւնեանի հրաժարականին, ժողովը չուզեց նոր թեկնածու քուէարկել և միաձայն վերընտրեց Յ. Յարութիւնեանին նոյն պաշտօնի համար»։

ը) Ժողովականը ակնարկում է ինչ-որ «դպրոցական գումարներ», որոնք իբր թէ «ծանրացած են» ծխ. ժողովի նախագահ աւագ ուսուցչի վրա...

Այդ «յայտնագործութեան» առիթով պարտք եմ համարում յայտնել Ժողովականին, որ ներկայ նամակը լոյս տեսնելու օրից մի ամսվայ ընթացքում եթէ նա «Մշակի» էջերում չը բարեհաճի յետ վերցնել իր զրպարտութիւնները, ստիպված պէտք է լինեմ դիմել պետական դատարան և բացատրութիւն պահանջել այն անուանարկումների համար, որոնք վերաբերում են 1913 թ. յունվարի 20-ին Մեծ-Ղարաքիլիսայում կայացած ծխական ժողովին, նոյն ժողովի նախագահին վերագրած զեղծումներին, եւ նոյն գիւղի դպրոցի աւագ ուսուցչի հասցէին ուղղված վարկաբեկող արտայայտութիւններին։

1913 թ. յունվարի 20-ի

Ծխ. ժողովի նախագահ՝
Աւ. ուսուցիչ Հայկ Ամատունի

ԿՈՉ

Հայրենակիցներ.

Ցայտնի է, որ լրացաւ հայ տառերու գիւտի 1500 և հայկական տպագրութեան 400-ամեակները։ Ազգիս Վեհ. Կաթողիկոսի կարգադրութիւնով որոշուած է 1912 հոկտ. 13—1913թ. հոկտեմբ. 12 ժամանակամիջոցը համարել յօբելեանական տարի, որպէս զի միջոց և հնարաւորութիւն ըլլայ այդ երկու նշանաւոր յօբելեանները հանդիսաւորապէս տօնելու ամէն տեղ և առիթ տալ նորանոր ձեռնարկութիւններով յաւերժացնելու այդ տօնը։

Տարօնը, որ սկզբէն ի վեր եղած է հայ գրականութեան ու զարգացման օրրանը, որ ծոցին մէջ սնուցեր է Մեսրոպներ, Սահակներ, Խորենացիներ և ուրիշ նշանաւոր պատմական հսկայ դէմքեր, որոնց կողքին տուեր է նաև մեր ազգային գրականութիւնն ու աւանդութիւնները պաշտպանող դիւցազներ, որոնց շարքը կերկարի ու կը հասնի մինչև մեր օրերը...

Եւ այսօր, որքան ալ դժբաղդ պարագաներ ծանրացած ըլլան մեր ընդհանուր հայրենիքին գլխին, որքան զանազան փոթորիկներ մռայլեն մեր կեանքի հորիզոնը, դարձեալ չպիտի մնանք լուռ, անտարբեր, թողլով, որ այդ պատմական տարին անցնի աննկատելի։ Հայ ժողովուրդը ընդհանրապէս ու Տարօնը մասնաւորապէս շատ են տեսեր վատ օրեր, անոր գլխի վրայէն շատ փոթորիկներ եկեր-անցեր են և նա միշտ մնացեր է կանգուն։

Յօբելեանական այդ կրկին տօները արժանավայել կերպով տօնելու համար ընտրուած է «Տարօնի Կեդր. Յօբելեանական Յանձնախումբ» նախագահութեամբ Խարախանեան սրբազանի, որուն կը մասնակցին կաթոլիկ և բողոքական յարանուանութիւններէ և Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ ներկայացուցիչներ. մասնաժողովներ կազմուած են նաև շրջանիս գաւառներու մէջ։

Կեդր. Յանձնախումբը որոշած է հանդէսներ կատարել ս. Սահակի գերեզմանի վրայ, ս. Թարգմանչաց ու ս. Կարապետի վանքերը և քաղաքիս մէջ։

Եւ որպէսզի այդ հանդէսները ապարդիւն ու անհետևանք չանցնին, որոշուած է հանգանակութեան ձեռնարկել, նուիրատուներ վաճառելով ի նպաստ Տարօնոյ մամուլին, որու համար արդէն նախնական քայլեր առնուած են մեր ամերիկաբնակ հայրենակիցներու կողմէ։

Մամուլը հսկայական աշխատանք ունի կատարելիք մեր կեանքի մէջ. նա պիտի նպաստէ մեր մտքի մակարդակը բարձրացնելու, թաղնուած կայծեր դուրս բերելու, մեր վէրքերուն սպեղանի որոնելու, մեր կեանքի ձայնը հնչեցնելու և աշխատաւոր ժողովուրդի տնտեսական բարձրացումին սատարելու։

Կոչ կընենք բոլոր հայերուն, որոնց սրտին մօտ է Տարօնի յառաջդիմութեան և մտաւոր ու տնտեսական զարգացման գործը, հրաւէր կուղղենք բոլոր տարօնցի հայրենակիցներուն, որոնք նախանձախնդիր են Տարօնի զարգացման, չխնայել իրենց նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը, փութալ օժանդակութիւններ հասցնելու Տարօնոյ մամուլի ֆօնդին, որ կազմուած է ի յիշատակ այդ համազգային յօբելեանի։

Լիայոյս ենք, որ մեր ձայնը արձագանգ պիտի գտնէ հայրենասէր և զգայուն սրտերու մէջ, ու մենք հնարաւորութիւն պիտի ունենանք մամուլով մը յաւերժացնել այդ մեծ տօնը։

Մեծ յօբելեանի Տարօնոյ Կեդր. Յանձնախմբի նախագահ՝ Ն. եպ. Խարախանեան
Ատենապետ՝ Կ. Սասունի
Ատենադպիր՝ Մ. Պ. Յովհաննիսեան

Յ. Գ.—Նուէրները ղրկել ազգ. առաջնորդարանի հասցէով։

Մուշ, 28 մայիս

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Պետերբուրգի մի քանի լրագիրներում պարձեալ լուրեր երևացին Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվի հրաժարականի մասին, որին իբր յաջորդելու է գեն. Սկալօնը։ Այժմ ամենատեղեակ աղբիւրից հերքվում են յիշեալ ստայօդ լուրերը։

◆ Պարզվում է, որ աջակողմեանների արշաւանքը պրեմիեր Կոկօվցեվի դէմ նրանից է ծագել, որ Կոկօվցեվը մերժել է դրամ նուիրել պետական գանձարանից համաձայն աջակողմեանների կրկնակի միջնորդութեան, միապետական կազմակերպութիւնների համար։

◆ «Рѣчь»-ի տեղեկութիւնների համաձայն, մինիստրների խորհրդի նիստում հարց է բարձրացել բացառիկ-դրութիւնները վերացնելու մասին։ Հաւանօրէն աշնանը այդ հարցը կը լուծվի դրական իմաստով։

◆ Կիէվում, այս տարվայ սեպտեմբերի 5-ին բացվելու է Պ. Ստոլիպինի մահարձանը։ Պետերբուրգից մեկնում են բոլոր մինիստրները։

◆ Բուխարեստից հեռագրում են, որ Բօլգարիայի յարձակման դէպքում, ռումինները կանցնեն Բօլգարիայի սահմանը, իսկ ռուսաց նաւատորմը Սև-ծովում ցոյց կանէ Վառնայի դիմաց։

◆ Պետական Դումայի մահմեդական ֆրակցիան հեռագրով ողջունեց առաջին մահմեդականուհի իրաւաբան Անմէդօվային, որ աւարտել է Պետերբուրգի իրաւաբանական ֆակուլտետը։

◆ Աւստրիական լրագիրների ասելով, Մակեդոնիայի զանազան տեղերում սկսվել են ընդհարումներ սերբերի և բօլգարների միջև։

◆ Կ. Պօլսի աւստրիական և իտալական դեսպանները խորհրդակցելուց յետոյ վճռեցին ամեն կերպ պաշտպանել ներկայ թիւրքական կաբինէտին, որի պարագլուխ Սայիդը երդուեալ հակառակորդ է Անգլիայի։ Ի միջի այլոց յիշեալ դեսպանները իրանց աջակցութիւնը կաբինէտին ցոյց են տալու մամուլի մէջ և դիմադրելու են եւրոպական զօրամասի ափ իջնելուն, որից զգուշում է Թիւրք զօրքը։

◆ Թիւրքաց կառավարութիւնը բանակցութիւններ է սկսել արաբական կոմիտէտի հետ Արաբիայի բարենորոգումների վերաբերութեամբ և ուղարկել է իր պատգամաւորներին Պարիզում գումարված արաբական կոնգրէսը։

◆ «Н. В.» հաղորդում է, որ Սալար-ուդ-Դօվլէի դէմ ուղարկված բախտիարներին այժմ ներս չեն թողնում Թէհրան, երկիւղ կրելով անկարգութիւններից։ Բախտիարները արշաւախմբի վրա ծախսել են 90,000 թուման և Թէհրանից 15 վերստից այն կողմը չեն անցել։

◆ Շնորհիւ անգլօ-ռուսական դիպլօմատիայի ազդեցութեան, պարսից նացիօնալիստները խուսափում են խիստ քայլերից և բաւականանում են մէջլիսը և սենատը գումարելու մասին միջնորդութիւն յարուցանելով։

◆ Բելգիական գրողների միութիւնը ազգային հանգանակութիւն է սկսել Լեմօնիէի յիշատակը յաւերժացնելու համար։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հեռու կեղծ ամօթը

Ես օրհնաբանում եմ իմ ցակատագիրը, որը ինձ կարելիութիւն տուեց փորձել ինձ վրա «Բիօլս-Լասլէյի» ույժը։ Ընդամենը 3 շաբաթվայ ընթացքում ես համարեա նորից ծնունդ առայ, ախորժակս աւելացաւ, անքնութիւնս անհետացաւ, երազախաբութիւնը և գլխացաւերը միանգամայն վերջացան, ջղային սիստեմս ամրացաւ, սեռ. գործունէութիւնը կատարելապէս նորմալ դրութեան է։ Խոստովանելով, որ այդ բոլորի համար ես պարտական եմ միայն «Բիօլս-Լասլէյ» դեղին, խնդրում եմ ըստ կարելիութեան տպագրել այս նամակը՝ տառը դնելով լրիւ կերպով իմ ստորագրութիւնը, որպէսզի միւսները, դէն շպրտելով կեղծ ամօթը, օգտվեն այդ հրաշագործ դեղից։ Կիէվ, 19 սեպտ.։

Գ. Վ. Ռաֆալօվիչ

(յ.13) (П. 81576)

Նուխու հայոց եկղեսեան երկսեռ դպրոցի համար հարկաւոր է փորձված ՄԻԱԳ-ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Պայմանների մասին դիմել դպրոցի հոգաբարձութեամբ մինչև յունիսի 20 հետևեալ հասցէով. Нуха, Попечительству армянскаго училища.

(ա. օ.) 491. 3—2

Ս.-ԽԱՉ քաղաքի համար հարկաւոր է մի հմուտ Ռուսեցիչ-խմբապետ

900 րուբլի ռոճիկով։ Դիմել՝ Нальчикъ (Терск. обл.). Священнику Н. Чугурьянцъ д. Т. Моргачева.

(ա. օ.) 488. 6—2

ՅՈՒՆԻՍԻ 15-ԻՑ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՓՈԼՈՒՄ
ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
ԲԱՑՈՒՄ Է
ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ
ՈՐ ՏԵՒԵԼՈՒ Է ՄԻՆՉԵՒ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 20-Ը

Դասընթացքներում ընդունվում են ծխական և ժողովրդական դպրոցների ուսուցիչները, նաև հասակաւոր անձինք։

Դասընթացքներին դասաւանդվելու են տեսականօրէն և գործնականօրէն՝ երկրագործութիւն (ընդհանուր և մասնաւոր), անասնապահութիւն, կաթնատնտեսութիւն, մեղուաբուծութիւն, թռչնաբուծութիւն, այգեգործութիւն, բոյսերի հիւանդութիւն, գիւղատնտեսական տեխնօլօգիա, կօօպերացիա։ Բացի դա լինելու են պարապմունքներ ծաղկահատութիւնից և մարմնամարզութիւնից։

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԸ ՁՐԻ ԵՆ։ ՕՏԱՐ ՏԵՂԵՐԻՑ ԵԿԱԾՆԵՐԻՆ ՏՐՎՈՒՄ Է ԲՆԱԿԱՐԱՆ։

Խնդիրներով դիմել՝ Александрополь. Завѣдующему Сельско-хоз. Курс. Хач. Диланянцу.

շ.ե.հ. 470. 5—3

„Գուտտենբերգ" ԳՐԱՏԱՆԸ վաճառվում են.

«Պոմպէյի վերջին օրերը», Միրզոյեանի, թարգմ. Հիւտօնից 1 ր. 50 կ.
«Հայոց եկ.-ծխական դպրոցների ծրագիրը», Ս. Տիգրանեանի — 40 կ.
«Երեք մոգեր», Յովհ.Կարապետ. — 10 կ.
Զալխուշեան. «Հայկական հարցը» — 15 կ.
«Թէոփրաստի նախագիրք վասն անզգամութեան, ամբարտաւանութեան և այլն» . . 1 ր. —
«Ժողովածու հայ և օտար գրականութեան», Զարզարեանի 1 ր. 25 կ.
«Բժշկվում է արդեօք սիֆիլիսը», Ֆուրնյէ, թարգմ. բժ. Խաստամանեանի . . . — 35 կ.
«Սիֆիլիսը և 606-ը», բժ. Խաչատր. — 15 կ.
«Աշխարհագրութիւն», 3 մասից 1 ր. 75 կ.
«Քերականութիւն հայոց լեզուի», Պալասանեանի . . — 75 կ.
«Իրաղնական դասեր», Ս. Մանդինեանի . . . 1 ր. —
«Դասընթաց մանկավարժութեան», Գերասիմեանի . . — 60 կ.
«Հասարակական գաղափարները», Իշխանեանի . . . 1 ր. —
«Պատմուածքներ թիւրքահայերի կեանքից», Փափազեանի . 1 ր. —
«Ղուրան», արաբերէնից թարգմ. Ամիրխանեանի . . 3 ր. —
«Սալբի», ազգային վիպասանութիւն, Րաֆֆիի . . 3 ր. —
«Նոր-Հոսանք», հասարակական, քաղաք. ամսագիր, № 1 և 2. 2 ր. 40 կ.
«Հեթանոսական երգեր, բանաստեղծութիւններ», Վարուժանի, ընտիր տպագրութիւն . 1 ր. 50 կ.
«Լծի տակ, ազատութեան նախընթաց օրը», վէպ բօլգարների ազատագր. կեանքից, երկու մասից, Վազօվի . . 1 ր. —
Յոպլվար, «Ընկերական նամականի», Օտեանի . . — 60 կ.
«Համառօտ պատմութիւն քաղաքակրթութեան ամենահին ժամանակներից մինչև մեր օրը», Նուպարեանի . . 1 ր. —
«Անգլիայի քաղաքակրթութեան պատմութիւնը», Նատօվինից — 75 կ.
«Պատմութիւն բալկանեան պատերազմի», 2 հատոր . 1 ր. 50 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ «ГУТТЕНБЕРГЪ», Г. И. Галустяну.

490. 1 1

Извѣщаю

г. г. кліентовъ, что для ихъ удобства мною снято въ самомъ центрѣ города на **Эриванской площ.** уголъ Пушкинской и Армянскаго баз. № 2 при пом. **Стр. О-ва «Волга»** помѣщеніе для ПРІЕМА ОБЪЯВЛЕНІЙ, какъ для мѣстныхъ, такъ и для иногороднихъ газетъ и журналовъ утромъ съ 9 ч. до $3^1/_2$ ч. дня, веч. съ 5 ч. до $7^1/_2$ ч. веч. на условіяхъ съ разсрочкой платежа. Отъ нѣкоторыхъ газетъ имѣю исключительное право пріема объявленій. Тамъ же принимается **переписка** дѣлов. бумагъ на **пишущихъ машинахъ**.

Справиться по телефону: 1) Ваке около Дворян. гимназіи, соб. д. тел. № 925. 2) Гост. Ветцеля, Мих. пр. тел. № 380.

Съ сов. почт. агентъ М. А. ГАЖОНІА

(օ. մ.) 464. 5—5

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

յայտնում է ի գիտութիւն հեղինակների և թարգմանիչների, որ տպագրութեան համար ընդունում է ՄԱՆԿԱԿԱՆ ինքնուրոյն և թարգմանական գրուածքներ, թէ պատմական և թէ առհասարակ գիտութեան բոլոր ճիւղերի վերաբերեալ։

Ուղարկելիք նիւթերը պէտք է գրված լինեն պարզ և մաքուր, մի երեսի վրա և լուսանցքներով։ Թարգմանութիւնների հետ պէտք է ուղարկել նաև բնագիրը։

Ընկերութեանս խմբագրական մասնաժողովը իրաւունք ունի կարևոր դէպքում սրբագրել ընդունած աշխատութեան լեզուն։

Նիւթեր ուղարկողը պարտաւոր է յայտնել վարչութեանս, թէ դրանից ո՞րն է տպված, ե՞րբ և ո՞րտեղ, ո՞րն է անտիպ, և հեղինակի թոյլտւութիւնը թարգմանութեան իրաւունքի համար, այն դէպքում, երբ հեղինակը ռուսահպատակ է։

Ընկերութեանս հասցէն՝ Тифлисъ, Кавказское Армянское Издательское Общество. Бебутовская № 25.

(ա. օ.) 480. 5—4

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный